

T E X T O S
O R I G I N A L S
E N C A T A L À

EDITORIAL

Quan volem informar sobre l'activitat científica catalana hem de fer notar una mena de contradicció. Per una part, podem observar que, a l'àrea cultural catalana, la recerca es desplega amb força i que la qualitat del treball científic és comparable amb la d'altres àrees europees d'alt nivell científic i tecnològic. Per altra part, ni el govern català ni el de les altres comunitats autònomes de la cultura catalana no tenen encara plena autoritat sobre la política científica, ni disposen dels mitjans econòmics per a assumir els costos de la investigació. L'estat central es reserva les atribucions fonamentals en la planificació i la dotació econòmica de l'activitat científica. Els investigadors catalans desitgen que, en el procés ini-

ciat de reconeixement de la identitat cultural i política dels països de cultura catalana, es pugui aconseguir que la investigació científica sigui dissenyada i finançada per la comunitat catalana. En aquest número de CATALONIA expliquem que l'activitat científica catalana no és un fet recent, i donem notícia d'aquesta activitat en alguns camps específics. La majoria dels nostres investigadors utilitzen amb tota naturalitat la llengua catalana en els seus laboratoris, seminaris i publicacions, i també utilitzen sempre que és necessari l'anglès o altres llengües amb les quals s'efectua la comunicació científica internacional. Als estudiants no catalans que s'inicien com a investigadors en els nostres centres universitaris o en les institucions especialitzades, se'ls ofereix una aten-

ció lingüística especial, i a les poques setmanes ja estan perfectament integrats, sense que la utilització de la llengua catalana els causi cap preocupació.

A tots els països l'activitat científica esdevé cada vegada més central per a garantir la presència de la pròpia identitat cultural en el món contemporani. Sense inversions en el camp científic es pot caure en la dependència tecnològica i econòmica. El desenvolupament suposa l'activitat científica i tots els països haurien de poder participar en la recerca d'acord amb les seves necessitats i les seves prioritats. La dimensió nacional de la recerca s'ha d'articular amb la seva naturalesa universal. El saber és patrimoni de tota la humanitat i no ha de quedar reservat a unes na-

cions o a uns grups privilegiats. La UNESCO, malgrat les seves limitacions, és l'espai privilegiat per a la realització de la comunicació científica internacional i per a la definició multilateral d'una política científica mundial. L'activitat científica ha d'estar al servei de les grans causes de la humanitat i de les necessitats de cada país. Massa sovint, encara, els científics treballen per a la guerra, la dominació econòmica o la dominació cultural. Els països que estan dissenyant ara la seva política científica, com és el cas de Catalunya, tenen l'oportunitat de dirigir la recerca cap a les nobles causes de la pau, el desenvolupament i la cooperació internacional.

Fèlix Martí

LITERATURA

QUIM MONZÓ, FERRAN TORRENT, MARIA JAÉN. LA NOVA NARRATIVA URBANA CATALANA

Per a un estranger, fins i tot per a un estranger interessat en els temes hispànics més enllà del sol i les sevillanes, resulta molt difícil tenir informació de primera mà sobre la literatura catalana. La llengua és una frontera massa difícil de salvar. Les arts plàstiques o la música tenen un llenguatge universal i potser per això resulten més fàcils d'identificar o de reivindicar com a catalans Pau Casals, Montserrat Caballé, Joan Miró i Antoni Tàpies que no pas Mercè Rodoreda, Pere Calders o Salvador Espriu, per esmentar tres dels escriptors catalans contemporanis més importants, absolutament homologables als més brillants escriptors d'altres àmbits literaris. Però la narrativa escrita en català està vivint una mutació prou important com perquè valgui la pena fer-la conèixer més enllà de les fronteres lingüístiques i més enllà dels estrictes cercles literaris.

Tres autors i dos editors serien els noms més destacats d'aquesta renovació: Quim Monzó, Ferran Torrent i Maria Jaén, entre els primers: Quaderns Crema i Columna Edicions entre els segons. Quines característiques en comú presenten els tres autors? Uns personatges i uns escenaris urbans; un llenguatge volgutament planer, desenferrat de velles ortopèdies sintàctiques; i

un desig de captar —en els personatges i en les situacions— la contemporaneïtat.

Quim Monzó (Barcelona, 1952) és un dels autors de més èxit en el mercat català, d'alguns dels seus llibres —com ara *d'Uf, va dir ell*— se n'han arribat a vendre més de cent mil exemplars, una xifra molt elevada si tenim en compte la potencialitat del mercat català. Fins al moment, Quim Monzó ha publicat sis obres de narrativa i dues on es recullen les seves col·laboracions periodístiques. Així mateix, és autor d'*El tango de Don Joan*, recreació escènica d'aquest mite que, sota la direcció de Jerome Savary, ha obtingut un gran èxit a Barcelona i Hamburg, i s'ha representat a diverses ciutats, entre elles Nova York.

Després d'unes provatures més o menys reeixides —*L'udol del grisú al caire de les clavegueres* (Premi Prudenci Bertrana, 1976) i *Self-Service* (1977), juntament amb Biel Mesquida— inicia una col·laboració amb l'editor Jaume Vallcorba Plana mentre creix la qualitat i l'èxit dels seus treballs literaris: els reculls de contes *Uf, va dir ell* (1978), *...Olivetti, Moulinex, Chaffoteaux et Maury* (1980) i *L'illa de Maïans* (1985); la novel·la *Benzina* (1983); i els reculls d'articles *El dia del senyor* (1984) i *Zzzzzzzz* (1987).

L'estil narratiu de Quim Monzó sembla

haver pogut tant en la riquíssima tradició nord-americana —que aquest autor coneix prou bé a través de lectures i de la seva estada a Nova York, becat per la Fundació del Congrés de Cultura Catalana— com dels autors catalans moderns i contemporanis més lligats a una certa tradició irònica: Francesc Trabal (Sabadell, 1899-Santiago de Xile, 1957), Pere Calders (Barcelona, 1912) i Jordi Sarsanedes (Barcelona, 1924). Traduït al francès i a l'anglès, Oliver Conant, al *The New York Times*, creia veure en els contes de Quim Monzó "personatges perversos i desafectes" i assegurava que "Monzó ha llegit Kafka (...) i beu també de la rica tradició del surrealisme espanyol". Per la seva banda, el diari francès *Liberation* assegurava que "Monzó demostra que el català no ha quedat forçosament captiu dins de les pompes i les frases de la filologia llatina".

El seu èxit entre la generació catalana del Maig del 68 —la mateixa que va protagonitzar amb més intensitat les protestes contra el general Franco— obeeix a la capacitat de Monzó de reflectir, amb una prosa planera i enèrgica, els problemes quotidians d'uns personatges eminentment urbans. No és casual, en aquest sentit, que un dels seus llibres més celebrats porti el títol de *L'illa de Maïans*, al·ludint al nom d'una

illa antigament situada enfront de Barcelona i que, de fa segles, i per l'acció dels al·luvions dels rius que envolten la ciutat, forma ja part del paisatge urbà. D'altra banda, no hem d'oblidar que Barcelona és, després de Nova York, la ciutat on més èxit tenen les pel·lícules de Woody Allen, i que si als anys vint era considerada "La petita París", ara té els ulls posats en la magmàtica Nova York.

Ferran Torrent (València, 1951) ha aconseguit el reconeixement de la crítica i l'èxit de públic amb les seves tres darreres novel·les: *No empenyeu el comissari* (1984), *Penja els guants, Butxana* (1985) i *Un negre amb saxo* (1987) que tenen uns mateixos personatges centrals. Torrent ha sabut retratar els ambients marginals de la ciutat de València on el sexe i la droga juguen un paper destacat. Són, generalment, tipus derrotats, carregats d'una ironia i d'un sentit de la vida que un anglosaxó podrà trobar típicament mediterrani i que es veuen embolicats —moltes vegades, sense voler-ho— en els tripijocs de la gran màfia, de la delinqüència de coll blanc, que surt dels entrebancs amb la mateixa impunitat amb què hi ha entrat. Periodista de professió, Ferran Torrent presenta una galeria de personatges perfectament morals en la seva aparent amoralitat.

Maria Jaén (Sevilla, 1962) va aconseguir un gran èxit de vendes —trenta mil exemplars en català i vint mil en castellà— amb la seva primera novel·la *Amorrada al piló* (1986), una narració eròtica centrada en el personatge d'una noia periodista que entra a treballar en una emissora i que —si hem de fer cas de l'eslògan publicitari— utilitza els amants com si fossin kleenexs. L'èxit de vendes de les successives edicions va ser fulminant, potser perquè el lector català tenia ganes de llegir en la seva pròpia llengua allò que no constitueix cap novetat en altres àmbits literaris. Tot i que ja havia existit un intent de conrear la literatura eròtica en català abans de la guerra civil espanyola, la llarga dictadura franquista havia impedit que la narrativa catalana multipliqués els seus punts de referència. I així cal explicar l'èxit d'*Amorrada al piló*, com abans l'havia tingut *Deu pometes té el pomer* (1980), conjunt de relats eròtics escrits per un col·lectiu de narra-

dors catalans que respon al pseudònim d'Ofèlia Drats. El llibre de Maria Jaén fou rebut amb opinions dispars per la crítica, que el trobà massa superficial. Tanmateix, el boom fou prou espectacular com perquè de la novel·la se'n fessin edicions en castellà i en francès i en sortís la pel·lícula "L'escot", que ha obtingut un gran èxit tant en la seva versió catalana com en la castellana, projectada arreu de l'estat espanyol. Estimulada per l'èxit de la seva primera obra narrativa, i decidida a demostrar la seva vàlua com a novel·lista, Maria Jaén ha publicat una segona obra, *Savina* (1988), que pot arribar a recordar l'atmosfera tancada de *Quiet days in Cluchy* d'Henry Miller, i en la qual el desbordat erotisme d'*Amorrada al piló* deixa pas a unes relacions més ordenades però no per això mancades d'una certa atmosfera de corrupció moral. Dues notes finals sobre els editors d'aquesta nova narrativa. Jaume Vallcorba Plana (Tarragona, 1949) —editor

de Quim Monzó i de Ferran Torrent— és un professor universitari que l'any 1979 va fundar les Edicions dels Quaderns Crema, en les quals s'està publicant l'edició crítica de l'obra de J.V. Foix (Barcelona, 1893-1987), un dels més grans poetes catalans de tots els temps, i que ha compaginat l'edició de treballs d'erudició amb el suport a Monzó, Torrent i altres joves narradors com Sergi Pàmies. Vallcorba Plana rebutja el qualificatiu de "modern" i diu que "del que es tracta és de crear un estil. El que passa és que dins d'aquest estil, alguns autors, com Monzó, han creat moda". A Miquel Alzueta (Barcelona, 1956), en canvi, no l'importa que el títol de modern. Juntament amb el poeta Àlex Susanna i el professor i traductor Alfred Sargatal, va muntar, el 1984, una petita editorial, Columna, que ha recuperat alguns dels poetes catalans vius més veterans —Marià Manent, Tomàs Garcés...— i que, al mateix temps, ha incorporat al mercat

català alguns dels autors de més èxit en la narrativa anglesa o americana: Patricia Higsmit, Tom Sharpe, Jay Mc Inerney, David Leavitt... Editor de Maria Jaén i altres autors joves com Toni Cucarella, Miquel Alzueta aposta decididament per la modernitat, sobretot si aquesta modernitat li serveix de revulsiu dins el panorama editorial català i l'esquer per vendre més llibres. L'un i l'altre, Jaume Vallcorba Plana i Miquel Alzueta, amics i competidors, representen aquesta nova fornada d'editors en català decidits a prendre el relleu a les velles empreses que van resistir heroïcament durant el franquisme. I estan decidits, també, a continuar i ampliar la tasca de captació del lector català d'avui, tasca no gens fàcil, a causa del setge ininterromput que practiquen els mitjans de comunicació àudio-visuals i la presència de "l'altra" cultura, hegemònica —no ho oblidem— en el conjunt de l'estat.

Agustí Pons

ARQUITECTURA

JOSEP PUIG I CADAFALCH. ARQUITECTE DEL MODERNISME

Amb aquest article es tanca, el recorregut que la revista CATALONIA ha fet al llarg de l'arquitectura modernista a Catalunya. Després de parlar d'Antoni Gaudí i Cornet i de Lluís Domènech i Montaner, ho farem ara de Josep Puig i Cadafalch.

Tanmateix, cal recordar l'article que aquesta revista va dedicar al Modernisme arquitectònic en el número quatre.

Així, doncs, ens tornem a trobar davant d'un personatge pluridisciplinar: arquitecte, historiador de l'art, arqueòleg, investigador i polític. De la trilogia Domènech, Gaudí, Puig, aquest últim és el més complet quant a formació i, sens dubte, com a divulgador d'una obra oral i escrita arreu del món. Nascut a Mataró l'any 1867, els seus títols superiors varen ser: Llicenciat en Ciències Físiques i Matemàtiques per la Universitat de Barcelona (1883-1888); Doctor per la Universitat de Madrid (1888-1889) i Arquitectura per les Escoles de Barcelona i Madrid (1889-1891).

Com a conseqüència d'aquesta formació, la seva vinculació amb el món professional va començar a Mataró, on va ocupar el càrrec d'arquitecte municipal des de l'any 1889.

La seva obra com a arquitecte, entesa i vista com a aportació al llenguatge modernista, l'hem de centrar entre els anys 1895 i 1911; el primer correspon a la construcció de la casa del carrer de Montesió 3 bis de Barcelona, anomenada casa Martí; i el segon correspon a la fàbrica Casarramona al carrer de Mèxic, 36-44, a la mateixa ciutat. Durant aquest període Puig construeix els exemples que l'han caracteritzat com a arquitecte del modernisme, però la seva activitat com a tal no s'acaba aquí, si no que, com veurem més endavant, participarà en els projectes per a l'ordenació del recinte de l'Exposició de 1929.

La primera obra que hem anomenat, la Casa Martí, és més coneguda per "Els Quatre Gats", ja que a la planta baixa s'instal·là el cabaret regentat per Pere Romeu, en el qual es reunien els pintors Casas, Rusiñol i Utrillo i lloc preminent per entendre tant el modernisme pictòric com per assenyalar la importància de nous valors com Picasso i Nonell i també dels músics Albèniz i Granados. En aquesta casa, Puig planteja el seu llenguatge procedent del neogòtic, encara que amb elements diferenciadors que s'acosten més al món ornamental. Cronològicament la segona obra que hem de citar és el treball que realitza a

Argentona de 1897 a 1900 per convertir tres cases del poble en una de sola, per a ús propi com a residència de vacances. A Puig l'atrau enormement aquest exercici, ja que la seva actitud davant de la conservació d'una estructura existent dona com a resultat un joc valent i enriquidor.

El 1899 i també a Argentona, Puig realitza el primer exemple d'una casa de grans proporcions per a la família Gari a la finca El Cros. Aquest exemple és el preludi del treball conegut i ràpidament acceptat per la burgesia catalana. Els espais i les dimensions podrien fer d'aquesta casa un lloc difícil i incòmode, però l'exercici de l'arquitecte fa que, jugant amb diferents materials i textures, i també amb el color, doni com a resultat un lloc agradable i confortable, ple de vibracions de llum i distintes tonalitats.

A partir d'aquest moment hem de traslladar-nos a Barcelona i, no cal dir-ho, a l'Eixample, on Puig construeix les seves obres més rellevants: La Casa Amatller al Passeig de Gràcia, 41 (1898-1900); la Casa Macaya, al Passeig de Sant Joan, 114 (1901); la Casa Quadres a l'Avinguda Diagonal, 373 (1904) i la Casa Terrades, també anomenada de "Les Punxes", a l'Avinguda Diagonal 416-420 (1903-1905). Les dues pri-

meres són exemples de cases de veïns entremitgeres, caracteritzades per una racional distribució de diferents usos a l'entorn d'un pati de planta quadrada enfatitzant l'escala d'accés al primer pis amb un disseny acurat i adequat a la importància d'aquest accés.

La Casa Amatller, veïna de la casa Batlló de Gaudí —i cal recordar un cop més que és anterior en el temps—, és un exemple de voler reduir amb el pinyó escalonat de la façana principal la seva dimensió, igual que a l'arquitectura flamenca, encara que les amplades d'una i de l'altra són ben diferenciades. Puig es troba en un moment en el qual juga utilitzant el codi i el repertori formal del gòtic, en l'emmarcament dels forats de la façana, així com en el recurs a dues portes per distreure l'atenció. Si per una altra banda fem una abstracció del món ornamental veurem com la disposició de forats a la façana d'aquesta casa és prou mesurada i proporcionada. L'exercici formal de la casa Macaya es redueix a entendre la composició de la façana emmarcada lateralment per dues torrasses que limiten perfectament els veïns i que sens dubte rebutja.

Les cases Quadres i Terrades són una altra mena d'exercici. La primera té dues façanes: l'una a l'avinguda Dia-

gonal i l'altra, amb una voluntat de passar desapercebuda, al carrer de Rosselló, perfectament adequada al seu entorn i plena d'encerts.

La casa Terrades és l'únic exemple a Barcelona d'un conjunt aïllat modernista. L'exercici de com es distribueixen els usos en aquesta casa és modèlic, ja que les dependències d'estar i els dormitoris donen totes a façana mentre que les reservades a serveis s'ubiquen a l'interior, ventilades per patis de llum. Obviament aquestes dues zones s'articulen mitjançant una circulació lineal de distribució com és el corredor. La dimensió d'aquest conjunt, la seva presència urbana, la contundència en la seva configuració són algunes de les moltes consideracions positives que es poden fer sobre aquest exemple. L'ornament en un tercer o quart ordre, passa desapercebut.

La darrera obra d'aquest recorregut és per a la fàbrica Casarramona (1911) al carrer de Mèxic, 36-44 (en l'actualitat caserna de la Policia Nacional i en un estat precari de conservació). Cal

destacar d'aquest edifici l'entroncament que Puig troba amb l'arquitectura industrial que des de mitjats del segle XIX es consolida a Catalunya. Utilitzant un sol material com a base, la fàbrica de totxo, el repertori formal obtingut és sorprenent per la quantitat de matisos que se n'obté. La fragilitat i l'esbeltesa de la torre-mirador és un bell exemple que caldria vigilar amb molta cura.

En aquest punt voldriem fer una consideració important. Puig i Cadafalch l'any 1927 escriu a rel del Pla Cerdà en ocasió d'unes reflexions entorn del seu projecte de la Plaça de Catalunya: "A l'arquitectura, com a la música i a l'art dramàtic, l'artista fa directament i personal una part sols de la seva obra; cal després que la construeixi i fins que l'ha construïda i dirigida en tots els seus detalls, amb les nombrosíssimes col·laboracions de dibuixants, d'escultors, de pintors, de paletes, de picapedrers, fusters i fusters, més diversos que els músics d'una orquestra i més heterogenis que el complicat personal dels escenaris, no ha fet la seva obra."

Més endavant escriu motivat per l'escàndol que a nivell ciutadà suscità la imposició des del govern central del pla d'urbanització d'Ildelfons Cerdà (1859): "El plànol de la ciutat que resulta de tanta paraula buida és la ciutat nova en què avui vivim; més omple d'indignació de veure com en Cerdà s'atreveix a travessar barroerament la carn viva de la ciutat antiga destruint monuments interessants, encastant els seus quadrats de joc de dames en la vella estructura de la ciutat històrica".

Aquesta visió de l'obra ben feta i, per altra banda, aquesta visió en defensa de la ciutat històrica, a la vegada que s'inscriu en un context del més absolut defensor del nacionalisme català, és una ocasió per citar la seva aportació com a historiador de l'art a l'estudi de l'art romànic. En col·laboració amb Antoni Falguera i Josep Goday, Puig publicà els anys 1909, 1911 i 1918 els tres volums de "*L'Arquitectura Romànica a Catalunya*", sota el patrocini de l'Institut d'Estudis Catalans. L'any 1930

ho farà en solitari amb el volum *La geografia i els orígens del primer art romànic*.

Puig i Cadafalch, ho hem dit al començament, va dedicar-se a la pràctica de la política: regidor de l'Ajuntament de Barcelona (1902-1905), diputat a Corts per Barcelona (1907-1910), diputat provincial de Barcelona (1913-1923) i President de la Mancomunitat de Catalunya de 1917 a 1923 on la seva labor més rellevant va ser la de continuar i ampliar molts dels treballs endegats pel primer president Prat de la Riba.

Amb l'esdeveniment del cop d'estat de Primo de Rivera, Puig va ser àmpliament desacreditat i destituït del seu càrrec d'arquitecte de l'Exposició Universal de 1929. Tot i això va projectar i realitzar el palau d'Alfons XII i el de Victòria Eugènia, a part que la concepció global de l'ordenació del recinte va seguir la proposta d'aquest arquitecte que morí a Barcelona l'any 1957.

Xavier Güell i Guix

HISTÒRIA

L'ARXIU EPISCOPAL DE VIC

El bisbat de Vic té la sort d'haver conservat un extraordinari arxiu, ric en documents que van des del segle IX fins ara. Contenen gairebé tota la tipologia documental possible —registres sacramentals, decrets de visita pastoral, actes del capítol, privilegis reials i apostòlics, llibres d'administració de justícia, volums notariais, llibres d'administració econòmica...—, i són una font inesgotable per a saber la història eclesiàstica i civil del nostre poble en tots els seus múltiples aspectes. L'arxiu és col·locat en el pis construït pel bisbe Veyan i Mola, l'any 1804, sobre l'antic claustre gòtic de la catedral, i els seus fons, junt amb els de la Biblioteca Episcopal, ocupen gairebé dos quilòmetres lineals de prestatgeria. Tothom que el visita, ni que sigui de passada, queda admirat d'aquesta massa de documentació i del bon estat de conservació que té, afavorida pel clima sec i fred de la Plana de Vic.

L'estructuració actual de l'arxiu és una de les obres més importants dutes a terme pel Dr. Eduard Junyent i Subirà, que assolí els seus propòsits l'any 1952, en poder reunir en un sol local i sota una única direcció diversos arxius eclesiàstics i civils que fins llavors es trobaven dipositats en diferents indrets.

La documentació més antiga de l'arxiu es troba en la secció de l'*Arxiu Capitular*, que conté pràcticament tota la documentació que des de l'any 879, quan el comte Guifré el Pelós reorganitzà la vida civil i eclesiàstica al Ripollès, a Osona i al Bages, fins a la desamortització del 1835, acreditat els béns que la catedral de Sant Pere de Vic i els seus canonges tingueren. Entre les seves riqueses arxivístiques destaquen uns 650 pergamins originals dels segles IX-X i cinc butlles papals en paper, de la segona meitat del segle X. És col·locat en una sala construïda l'any 1804 al costat de la galeria est del claustre gòtic, i conserva la seva disposició antiga en un gran armari que té 48 grans calaixos disposats en tres pisos.

La part administrativa dels béns dels clergues de la catedral no canonges forma l'anomenat *Arxiu del Capbreu*, ric en pergamins dels segles XIII-XVII, en capbreus i en registres de celebracions de misses. La col·lecció de volums més important que té és, però, la dels registres dels enterraments fets en l'antic fossar de la Seu, els quals comencen l'any 1348 i van fins a mitjan segle XIX, quan es crea el nou cementiri civil.

Annex a l'Arxiu Capitular, en dues sales contigües, hi ha l'*Arxiu de l'antiga notaria episcopal*, anomenat la "*Cúria Fu-*

mada" perquè en data incerta sofrí un incendi que, sortosament, només afectà els lloms d'alguns volums. Conté els esborranys de la documentació notarial feta a Vic des de l'any 1230 fins el 1800. Consta d'uns 6.000 volums i és una font inesgotable per als investigadors. Fins l'any 1936, l'arxiu es conservava en el seu local originari, sota l'ombra del vell cloquer de la Seu. Per sort sortí indemne de l'incendi que en l'esmentat any sofrí la catedral, i ja llavors el servei de salvació d'arxius de la Generalitat el traslladà al lloc on ara és, per considerar-lo molt més segur.

La "*Cúria Fumada*" queda completada amb una rica col·lecció de prop d'uns 2.500 volums de la Notaria Reial de Vic que van del segle XVII a l'any 1900, i alguns protocols de pobles de la Plana de Vic i del Cabrerès. Tota aquesta documentació és col·locada junt al citat arxiu, en una sala construïda sobre la galeria de migdia del claustre gòtic.

La documentació acreditativa dels béns eclesiàstics que serviren per a la manutenció dels bisbes de Vic i la relacionada amb les jurisdiccions eclesiàstica i civil que exerciren és reunida en l'arxiu anomenat de la *Mensa Episcopal*, col·locat en la mateixa sala que els protocols de la Notaria Reial. L'arxiu

romangué, fins l'any 1952, en l'entresol del Palau Episcopal, prop dels locals de la *Cúria*, on, l'any 1936, fou parcialment destruït pel foc. La seva documentació comença l'any 911, però cal posar el seu inici al final del segle XII, quan el bisbe i els canonges es repartiren els béns que fins llavors, més o menys globalment, serviren per a mantenir el culte i el personal de la catedral osonenca. Ultimament l'arxiu s'ha enriquit amb la documentació històrica anterior al 1900 d'unes 120 parròquies del bisbat.

Per últim, en dues altres sales, hom troba l'*Arxiu de la Vegueria de Vic*, que comença entorn de l'any 1300 i conserva la documentació pertanyent a la jurisdicció reial d'Osona. És format per un centenar de volums que contenen els registres de *cúria* i més d'un miler de volums de processos civils i criminals.

Tota aquesta documentació està ben ordenada i oberta a la consulta dels investigadors. Fa un any que hom va inaugurar una nova sala de consulta, i en aquest moment han acabat les obres de reestructuració de tot el teulat de l'àmbit de l'arxiu, amb materials que eliminen tota possibilitat de foc.

M.S. Gros i Pujol

JOAN GENOVÉS: DE L'ESPAI DE LA POR A L'ESPAI DE LA SOLITUD

Moltes d'aquelles incisives imatges a les quals Joan Genovés (València, 1930) donà vida amb el seu particular *realisme polític* (Peter Sager) —sobretot entre les dècades dels anys seixanta i setanta— han passat ja, per propi dret, a formar part del prototípic repertori iconogràfic referent a la dramàtica expressió de la violència, la fugida i la mort en el context existencial de les societats repressives de la història contemporània. El seu rotund llenguatge pictòric, tan influït per una sèrie de recursos provinents dels més diversos procediments compositius utilitzats pels *mass media*, i especialment per la fotografia, el cinema o la televisió, va tenir l'encert i l'eficàcia de convertir-se —com a crònica de la realitat circumdant— no només en l'adequat vehicle comunicatiu d'una determinada situació, sinó també en paradigma generalitzat del que Josep Renau qualificaria encertadament com "l'espai de la por".

Era una manera d'incorporar a la pintura tota una sèrie d'imatges-reportatge, on la seriació, el muntatge en paral·lel, els jocs compositius de contrast, els enquadraments expressius, l'alternança de plans o de la foto-fixa encomanaven a l'espectador aquella "estètica d'urgència", de crítica conjuntura, on el risc i l'experiència dels límits es convertien —visualment— en un eloqüent testimoni revulsiu. Podríem dir que l'explícit i irrefrenable arrelament ètic de la seva pintura encaminava la figuració de Joan Genovés a defugir l'habitual indiferència i ironia informativa del *pop* per tal d'acostar-se immediatament a la denúncia i la interpretació radicalitzades.

Joan Genovés es va formar artísticament a la valenciana Escola de Belles Arts de Sant Carles. La seva inquietud i el seu inconformisme aviat al portaren a participar en la constitució de diversos grups artístics —fenomen molt arrelat al llarg de tota aquesta època— des d'on postulava la recerca de paulatines renovacions estètiques. Així, ja el 1950 s'incorpora al grup de *Los Siete*, a l'igual que, a mitjans d'aquesta època,

forma part de la primera etapa del col·lectiu *Parpalló* de València, per integrar-se més tard, un cop traslladada la seva residència a Madrid, en el grup *Hondo*, constituït als inicis dels anys 60, i on aquella preocupació per la dolorosa realitat humana i la seva urgent refiguració artística es consolida plenament. En aquesta època Joan Genovés ja ha trobat els codis que definiran el seu propi llenguatge.

Així, quan Peter Sager —en el seu estudi sobre "noves formes de realisme"— vincula Genovés amb el que ell anomena *realisme polític*, està subratllant precisament que l'element decisiu de la seva opció artística no és, en contra del que podria semblar a primer cop d'ull, l'alt valor informatiu que les seves imatges ens transmeten, sinó el grau d'intensitat plàstica amb el qual s'activa tant el coneixement com l'emotivitat de l'espectador. Aconseguir aquesta eficàcia comunicativa a través de les imatges pictòriques suposa imposar-se rotundament enmig del sobresaturat ambient d'informació que ens envolta. Per fer-ho, cal saber combinar hàbilment la selecció temàtica i l'adopció d'algunes tècniques dels mitjans de comunicació, i extrapolar-les —com ja hem indicat— al llenguatge pictòric.

De fet, l'impacte i el ressò que Joan Genovés va aconseguir internacionalment demostra que les seves obres —sense cap mena de perjudici per la procedència concreta de les imatges i de la determinada intencionalitat que les caracteritzava— simbolitzen amb profunda intensitat situacions humanes fàcilment generalitzables.

En aquest sentit, l'"anonimat" i l'esquemàtica tipicitat amb què es refiguren aquestes situacions —testimoni d'una realitat fixada en la memòria— subratlla aquesta espècie de distanciament descriptiu i fins i tot, de vegades, neutralitzador del reportatge que, al capdavall, acaba per augmentar l'efecte crític, l'impacte emotiu i l'adhesió que, en el fons, realment es propugna. D'aquí que la interacció establerta entre l'opció èticament testimonial i la seva corresponent vehiculació estètica

ha permès a Joan Genovés el desenvolupament d'una homogènia trajectòria creativa, en la qual els valors sensibles i formals —amb la seva plasticitat— sempre s'harmonitzen plenament amb els valors vitals emanats de forma immediata de la pròpia existència.

Tanmateix, ja a partir dels anys vuitanta —assumint el nou context de la nostra recent història— Genovés dedica la seva atenció pictòrica a altres aspectes de l'àmbit de la vida quotidiana, sempre —això sí— dintre de la seva continuada "poètica de l'humà".

Molts dels temes així recollits podrien representar adequadament la "crònica de la transició política". Els personatges dels seus quadres, que generalment continuen essent anònims, ja no corren ni fugen. Ara marxen junts en una manifestació, s'abracen en grups com si celebressin un virtual reencontre o deambulen pels carrers amb les seves diàries urgències existencials.

Al costat d'aquesta variació temàtica, s'amplia també —no sense certa contenció i austeritat— la gamma cromàtica de les seves composicions. Malgrat això, conserva encara el recurs de la despersonalització de l'home, el reforçament de la col·lectivitat i l'èmfasi en l'espai com a element embolcallant. Però, sense cap dubte, ha reduït moltes de les precedents referències simbòliques i també s'ha restringit la pressió psicossocial de la por.

L'espai —no ho hem d'oblidar— era el "medi" on tenia lloc la fugida, s'experimentava la por i on es produïa l'aïllament. Joan Genovés sempre va tenir aquest context molt en compte, obsessionat potser per l'expressió captada en un moment, se sentia profundament atret per un gest, un objecte o una ombra aegantada pel propi pànic i convertida així en un missatge abstracte del poder. No obstant, seguint en aquesta trajectòria on art i realitat es donen la mà, des de fa uns anys —sobretot en l'equador d'aquesta present dècada— Joan Genovés ha incrementat el seu interès pel protagonisme del *Paisatge urbà*. L'espai de la ciutat ara se'ns ofereix completament buit, fet que certa-

ment suposa un canvi d'accent en els elements figuratius que li eren habituals i potser també una lleugera inclinació cap a nous àmbits de la problemàtica social i humana.

És cert que el medi urbà ha estat l'entorn específic en el qual Genovés situava —referencialment— la seva obra, però no és menys cert que rarament aquest espai apareixia representat directament com autònom i explícit protagonista. Més aviat era l'espectador qui havia d'intuir el caràcter urbà d'aquesta escenografia. De fet, l'urbs constituïa el substrat on masses i grups —com a autèntic centre de la narrativitat— desgranaven la seva presència, la seva significació i la seva acció.

En realitat, amb l'actual etapa dedicada al "paisatge urbà", podem afirmar que s'inverteixen els termes i la ciutat com a àmbit virtual d'activitat i convivència acapara per ella mateixa tot el protagonisme de la representació pictòrica: d'alguna manera s'ha passat de "l'espai de la por" als "espais de la solitud".

Aquest paisatge —eloqüentment desert— apareix com a congelat i petrificat, en el misteri d'una impertorbable immobilitat. El medi —la gran ciutat— domina l'home, minvant fins i tot la manifestació pública dels sentiments col·lectius. Aquesta absència del batec humà es constitueix en impactant metàfora de la perplexitat i de l'aïllament de l'individu, precisament quan bona part de les somniades utopies i de les aspiracions reivindicatives queden com esbiaixades i sembla que fins i tot la conatural participació en projectes comuns no assoleix el sentit de l'autèntica transformació.

Sens dubte l'obra de Joan Genovés ha estat, històricament, un registre eloqüent dels diferents avatars pels quals ha transcorregut la nostra existència quotidiana. I certament en aquesta direcció es manté encara la seva praxi creadora, al fil de les diverses opcions i alternatives que cronològicament emmarquen i defineixen la seva personal trajectòria artística.

Romà de la Calle

LA RECERCA CIENTÍFICA A CATALUNYA

Aviu ningú no dubta del paper que ha jugat l'activitat científica en la configuració de la nostra societat occidental. La Ciència, amb els nous coneixements que genera i amb les aplicacions que se'n deriven ha influït en la nostra història recent de dues maneres: d'una banda, pels canvis que imposa en la producció de béns de consum i en els propis sistemes de producció, i de l'altra, per l'impacte de les noves troballes en l'orientació intel·lectual o cultural de la mateixa societat. Sembla evident que durant tot aquest segle, el progrés de la societat, tant des del punt de vista tecnològic com de la millora de la qualitat de vida, ha anat estretament lligat a la capacitat de generar i assimilar nous coneixements. Hem dit generar i assimilar, perquè això ens dóna la mida fins on tots els països, petits o grans, són preocupats per aquesta realitat. Si bé no tots poden ocupar un lloc capdavanter en el món de les realitzacions científico-tècniques, és clar que l'activitat científica, si més no, els és necessària per a seleccionar, adaptar i reparar les conseqüències del progrés tecnològic forà.

Com deia algú, les arrels de la pobresa i de la dependència es troben, en molts aspectes, en la mateixa ignorància. Catalunya, país petit geogràficament parlant, ha estat de sempre oberta als corrents socials, culturals i tècnics contemporanis. País mancat de matèries primes i de gran indústria, ha fonamentat el seu progrés en la capacitat d'iniciativa i d'adaptació a situacions noves, en la competitivitat i en l'obertura cap a realitzacions innovadores. Quan Catalunya ha disposat de capacitat de decisió política pròpia, en sintonia amb aquesta realitat social, han sorgit un seguit d'iniciatives que han impulsat també el progrés científic i tecnològic.

A principis de segle, quan Europa es trobava ja en plena transformació per la revolució industrial, una sèrie d'institucions catalanes, com la Institució Catalana d'Història Natural (1899), l'Acadèmia de Ciències Mèdiques (1895) o el Laboratori Microbiològic Municipal (1887) s'esforçaven a mantenir un cert clima de renovació científica al país. El Laboratori Microbiològic, sota la direcció de J. Ferran i de R. Turó, ben relacionats amb Pasteur, es constitueix en capdavanter de la in-

vestigació microbiològica, amb contribucions de ressò internacional, com les vacunes contra el còlera, el tifus i la ràbia. Aquesta activitat, suportada des de Catalunya, contrasta amb el científisme retòric i endogàmic espanyol, denunciat pel mateix Cajal.

El triomf del catalanisme polític el 1907 (Solidaritat Catalana) troba una societat preparada per a iniciar amb empena una etapa densa en realitzacions científiques, que s'estendrà, amb el parèntesi forçós de la Dictadura (1923-1930), fins a la fi de la Guerra Civil (1939).

El màxim exponent n'és l'Institut d'Estudis Catalans (1907), creat al mateix temps que a Madrid ho era la Junta para Ampliación de Estudios, que si bé tindria una influència decisiva en la Ciència espanyola, no aconseguirà mai perdre el seu caràcter fortament centralista. I és que, com deia August Pi i Sunyer, aleshores catedràtic de fisiologia: "Catalunya no tindrà Ciència pròpia mentre no se la pagui".

L'Institut es converteix en l'aglutinant i el catalitzador de la cultura i la ciència catalanes. Aplega una excepcional generació de mestres que, amb recursos no gaire abundants però ben administrats i amb un gran esperit d'equip, desenvolupa una important tasca de modernització del país. En són exemple, la Biblioteca de Catalunya, l'obra del Servei Meteorològic, del Servei Geològic i Geogràfic, etc., a més de la difusió d'una extensa obra científica mitjançant nombroses publicacions.

Aquesta tasca de creació d'infraestructura científico-tècnica continua amb la del Laboratori General d'Assaigs (1922), per a productes industrials i de l'Institut de Fisiologia (1920), entre d'altres, i culminarà amb la constitució de la Universitat Autònoma de Barcelona (1933), veritable exponent del dinamisme cultural de l'època. Nombrosos joves investigadors són enviats a l'estranger per aprofundir estudis, alguns dels quals, com Duran Reynals, assoleixen prestigi internacional.

La diàspora cultural originada per la desfeta de la Guerra Civil i l'acció política posterior d'oblit sistemàtic quan no de persecució i destrucció de les institucions catalanes, obri un llarg parèntesi en el qual difícilment la recerca podia sobreviure. Durant 20 anys l'activitat científica desapareix pràcticament de

la Universitat, queda reduïda a la del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, organisme estatal que havia substituït la Junta de Ampliación de Estudios, però amb una visió totalment centralista, burocràtica i instrumentalitzada de la recerca. Les despeses estatals baixen fins al 0,2 % del PIB quan a Europa s'està al 2 i 3 %.

Els intents del Govern Central de definir una Política científica en els anys del gran creixement econòmic (1964-1971) fracassen estrepitosament, començant per les previsions d'augmentar els pressupostos, que el 1975 no ultrapassen el 0,3 % del PIB. La inversió pública que rep Catalunya en aquests anys no arriba al 5 % del total destinat a recerca, quan la població representa el 16 % de la de l'Estat i la seva contribució al PIB és superior al 20 % del total.

Mentrestant, l'activitat científica al món industrialitzat esdevé molt més complexa. Es comença a parlar de sistema R + D per a referir-s'hi. Els plans de recerca i la creació de centres, els programes de desenvolupament i de foment de la innovació i, molt especialment, l'enfortiment de les relacions entre recerca, innovació i desenvolupament tecnològic esdevenen objectius polítics prioritaris. Espanya perd el tren d'aquests nous plantejaments i així, mentre se situa en el lloc 13/14 del món desenvolupat, és al 28 per producció científica, amb un nombre d'investigadors per 100.000 habitants quatre vegades inferior al dels països de l'OCDE.

El restabliment de les llibertats democràtiques i, en particular, del Govern de la Generalitat (1977) i l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (1979) tornen a crear no només les condicions d'una normalització, sinó d'una renaixença del món científic. Però, d'una banda la manca de recursos i competències del Govern català en aquest camp i, de l'altra, la major complexitat del problema, fan més lenta la concreció de realitats en aquesta nova etapa.

De totes maneres, la voluntat política de la Generalitat queda de manifest amb la creació d'una Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica, la potenciació d'una xarxa d'instituts de recerca agrària (IRTA) per donar suport a les diverses activi-

tats del sector i la total renovació del Laboratori General d'Assaigs i Investigacions, en relació fonamentalment amb el sector industrial. Aquestes accions van acompanyades de la creació de Centres de Transferència de Tecnologia a les tres Universitats, per tal d'acostar la recerca bàsica a les necessitats dels sectors productius. Deia Engels "que la societat tingui una necessitat ajuda més la recerca que no pas deu Universitats".

Al mateix temps el sistema espanyol s'obre i es modernitza. Al Parlament de Madrid s'aprova l'anomenada Llei de la Ciència (1986) que, tot i haver estat recorreguda davant del Tribunal Constitucional pel Govern Català, ha aconseguit mobilitzar molts més recursos i posar en marxa un sistema de gestió dels mateixos, homologable amb els dels països desenvolupats, és a dir, basat més en criteris de competència científica que no política. Les despeses han augmentat fins a un 0,8 % del PIB i ara estem ja amb referència als països de l'OCDE, a la meitat del nombre d'investigadors per 100.000 habitants, havent avançat deu llocs en l'ordre de producció científica.

En aquest context alguns indicadors mostren una tendència positiva per a la recerca a Catalunya. D'una banda, la major competitivitat dels nostres investigadors, ja que mentre Catalunya només disposa d'un 15 % dels efectius personals de tot l'Estat, aconsegueix atreure el 20 % de les inversions. D'altra banda, l'estructura del sistema R + D a Catalunya s'acosta més al dels països europeus, on el sector privat cobreix el 60-70 % de les despeses totals, essent a Catalunya del 43 % i a la resta de l'Estat inferior al 20 %. Certament, això no és suficient. Superada la crisi econòmica dels darrers anys, cal posar en joc molts més recursos. S'ha de produir un canvi en l'orientació empresarial, massa orientada cap al benefici a curt termini en detriment d'un esforç investigador continuat.

Estem, de totes maneres, en un moment esperançador, en el qual s'ha d'aconseguir penetrar i mobilitzar tot el teixit social ja que, com deia Bernal, "la ciència és massa important per a deixar-la en mans de científics o dels polítics exclusivament".

Joan Albaigès

LA POLÍTICA CIENTÍFICA A CATALUNYA

La recerca, a Catalunya, es desplega amb unes limitacions importants. L'Estatut diu, en l'article 9.7, que la Generalitat de Catalunya té competències exclusives en una sèrie de matèries i en concret "investigació sense perjudici del que disposa el núm. 15, apartat 1, article 149 de la Constitució". Aleshores, si llegim aquest article entendrem que, a Espanya, l'Estat té competència exclusiva, entre d'altres, del "foment i coordinació general de la investigació científica i tècnica". Això vol dir que l'Estat no té competència exclusiva d'execució directa de la recerca, és a dir, que pot fer recerca altra gent que l'Estat, però tot el que és foment i coordinació, tot el que són subvencions i tot el que és gastar diners per promoure la recerca, sembla, doncs, que la darrera paraula la té l'Estat. A la pràctica, tan sols hi ha hagut traspass de recerca entre l'estat espanyol i el govern de Catalunya al Departament d'Agricultura, que es concreta en l'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentària (IRTA). A més, la Llei de la Ciència de l'Estat redueix les competències de la Generalitat pràcticament a res. És evident que les Comunitats Autònomes poden fer recerca com la pot fer qualsevol particular, i de fet s'explicita que en el "Plan Nacional de Investigación Científica y Desarrollo Tecnológico" promogut per l'Estat es podran incorporar programes de recerca de les Comunitats Autònomes. Aquesta Llei de la Ciència ha estat recorreguda pel Parlament de Catalunya i està en el Tribunal Constitucional, encara que de moment no hi ha Sentència. Existeix, doncs, un problema important de finançament. El sistema que preveu el nostre Estatut és defectuós i ens limita extraordinàriament, amb competències que no podem exercir. La Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT), creada per un decret de novembre de 1980, va néixer amb la idea que la recerca és interdepartamental i s'ha de

coordinar sota aquest pressupòsit. La interdepartamentalitat és, però, complexa i, a la pràctica, estan força implicats en la recerca, a més a més d'Educació, els Departaments d'Agricultura, Indústria, Sanitat i Obres Públiques. El que pretén la CIRIT és coordinar la recerca feta o promoguda pels diferents Departaments. Les converses mantingudes fins aquest moment amb els diferents agents executors de la recerca han estat molt positives. Ara bé, aquests agents també són conscients que la major part del finançament de la recerca ve de l'Estat i no pas de la Generalitat, i això ens redueix el marge d'actuació.

La recerca que es fa a Catalunya s'executa en organismes molt diversos. Tenim en primer lloc la recerca feta per les Universitats, que han estat les autòres de la recerca tradicional i que continuen essent els centres de recerca més importants. Hi ha la recerca feta pels organismes públics: els de l'Estat a través dels centres que té el Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), i els que depenen de la Generalitat com l'IRTA. També hi ha la recerca mèdica, feta amb els fons del Fondo de Investigaciones Sanitarias (FIS), que representa un percentatge sobre la facturació en medicines de la Seguretat Social. També hi ha la recerca que pot ser patrocinada per altres institucions, com per exemple l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació o l'Institut d'Estudis Catalans. Per fi, tenim la recerca privada, en concret la recerca industrial, on alguns sectors concrets fan recerca i desenvolupaments de gran qualitat.

Encara no tenim un coneixement complet de l'estat de la recerca en el nostre país. Una de les primeres iniciatives de la CIRIT va ser fer un inventari dels recursos humans i materials dedicats a la recerca a Catalunya. Es va signar un conveni amb l'Institut d'Estudis Catalans per fer aquest treball. L'objectiu d'aquest estudi és poder disposar, quan

estigui acabat, d'un autèntic banc de dades amb una actualització continuada.

Per marcar la política científica catalana existeix un Consell Científic i Tecnològic format per 24 persones, més un President i un Secretari, que té la missió d'assessorar sobre aquestes línies. Estem en un moment important de rellançament, donada la nova preocupació que els òrgans de Govern han mostrat sobre els aspectes relatius a la Ciència i la Tecnologia. S'ha augmentat el pressupost de la CIRIT considerablement, i amb aquest augment es finançaran noves activitats.

Fins ara, la CIRIT ha fet i continuarà gestionant:

- Ajuts a joves investigadors per a la compra de material.
- Ajuts per a estades curtes a l'estranger.
- Subvenció d'estades curtes per a investigadors estrangers a Catalunya, conjuntament amb l'Institut d'Estudis Catalans.
- Subvenció de despeses d'inversió en aparells, i en la convocatòria d'infraestructura.
- Premis a equips d'alumnes de BUP, COU i Formació Professional, per despertar la vocació científica.
- Subvenció de trobades amb la recerca. Trobades setmanals, generalment a l'estiu, per a nois i noies amb un programa tant de recerca com educatiu sobre el terreny.
- Subvenció de publicacions, amb una quantitat de títols important.

Objectius de cara al futur:

- Acabar el Llibre Blanc de la Recerca, amb personal dedicat a aquesta tasca, i acabar d'informatitzar totes les dades.
- Vitalitzar el Consell Científic i Tecnològic, fent-li uns encàrrecs més concrets que en la seva etapa anterior.
- Millorar els serveis per a la comunitat científica, com per exemple servir tota la informació sobre els programes de recerca europeus.

— Altres serveis, com el banc de dades científic, que prové d'un conveni amb el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya.

— Fer una guia del científic que representi un resum del Llibre Blanc de la Recerca en l'aspecte d'accés a la infraestructura existent, i també en els aspectes de documentació.

A Catalunya existeixen alguns aspectes de la recerca que han tingut un fort impacte internacional. Sense ànim d'excloure a ningú, es reconeix en general que hi ha un gran nivell de recerca matemàtica, de física relativista, de biotecnologia, informàtica, i d'altres matèries que malgrat la manca de recursos han assolit un nivell comparable als països més avançats. La lenta introducció a la participació en programes de recerca europeus anirà segurament millorant aquestes condicions.

Diferents iniciatives que estan relacionades amb el marc jurídic, canvis de gestió, accés a nous fons de finançaments de la recerca, importants serveis de suport com pot ser el Laboratori General d'Assaig, iniciatives de desenvolupament tecnològic regional com el Parc Tecnològic del Vallès, fan ser optimistes de cara al futur. Observem com estem en un moment de creixement econòmic i científic, amb un seguit de diferents iniciatives, que hi ha un interès polític i una veritable preocupació per aquests temes, i un potencial humà susceptible de rendir més i donar millors resultats.

Pensem que un gran recurs del qual disposem en aquests moments és la presa de consciència a tots els nivells sobre el valor de la recerca i la innovació tecnològica. No oblidem que el mètode científic és creador i formador, i que aquesta formació humana, fruit del treball de recerca, és l'altre recurs vital que tanmateix justifica l'esforç de la recerca a Catalunya.

Heribert Barrera

LA CIÈNCIA A CATALUNYA, MIRANT ENRERA AMB ORGULL

És ben sabut que la ciència i la cultura occidentals tenen els seus orígens i les seves arrels en la cultura clàssica grega, però moltes vegades no ens recordem de les dificultats i les peripècies de transmissió i de continuïtat que tingueren lloc a partir del trencament produït per la caiguda de l'Imperi Romà i la destrucció del món antic. Aquest és un punt enormement important. Els coneixements clàssics van entrar a Europa a través dels àrabs i Espanya fou l'escenari de les guerres de la reconquesta però també ho fou de la transmissió de la cultura. L'Imperi de Carlemany va guè de fortificar les fronteres del Sud establint-hi la Marca Hispànica, que fou origen de Catalunya. El nostre Pirineu esdevingué una fortalesa i un lloc segur; en les seves valls protegides hi florí una cultura molt important. En el segle X el Monestir de Ripoll fou un centre cultural de primer ordre; en el seu escriptori s'hi traduïren al llatí les obres clàssiques que es conegueren a través de la gran ciutat califal de Còrdova. Així entraren per primera vegada a Europa els tractats de geometria, d'aritmètica, d'astronomia i de rellotgeria. La traducció a Ripoll dels temes de geometria és una obra obligada per establir críticament el text dels "Elements" d'Euclides, del qual, a causa de l'incendi de la biblioteca d'Alexandria, no se n'ha conservat cap original. Recordem que aquests textos foren la base del coneixement i de l'ensenyament de la geometria fins al segle XIX. Per Ripoll entrà també l'astrolabi, que durant molts de segles fou l'instrument científic més sofisticat, i que permetia mesurar l'altura zenital dels estels i relacionar-la amb els fets astronòmics bàsics a través d'una mena de taula i gràfica astronòmica gravada en metall. L'escriptori i la Biblioteca de Ripoll tingueren una gran influència a través del monjo Gerbert d'Aurillac que des del 940 estigué uns anys a Ripoll i que més tard esdevingué bisbe de Reims i finalment Papa, amb el nom de Silvestre II. La tradició conta que va inventar o introduir el rellotge d'aigua, fet que ens mostra l'esperit científic i innovador de Ripoll. Dos segles més tard, amb la presa de Toledo pel rei de Castella, es produí una segona onada, molt forta, de coneixements clàssics en el món occidental. L'Escola de Traductors de Toledo fou fundada el 1130.

Al costat de la recuperació d'aquests textos i aquests instruments hem de considerar també la recuperació de la tecnologia que es perdé amb la destrucció de Roma i del món antic, i que

es reintroduí molt lentament. Els romans, tal com ens mostren els llibres de Vitruvi (14. A.C.), coneixien els molins d'aigua i d'altres mecanismes, però els usaren poc extensament. A poc a poc aquests enginyers reapareixeren i en el segle XIII foren la base de la revolució industrial medieval, impulsada i difosa pels monjos del Cister. Entorn dels seus monestirs sorgiren centres que podem qualificar d'industrials en els quals la força hidràulica s'emprava, entre d'altres finalitats, per moldre blat, per fer paper, serrar troncs i moure els martinets i les manxes de les fargues. En aquest camp la gran aportació de Catalunya en l'època medieval fou la tècnica coneguda amb el nom de farga catalana, que trobem en nombrosos indrets i que a Ripoll ha perdurat fins aquest segle. La característica fonamental d'aquesta innovació és un corrent d'aigua que impulsa un corrent d'aire en les capes de ferro i carbó. Amb aquest sistema el corrent d'aire és eficaç i aconsegueix una combustió molt elevada del carbó, de manera que el ferro produït té una qualitat molt superior a la que s'aconseguia per d'altres procediments. Per remarcar la importància d'aquest mètode cal només dir que es difongué per tot arreu, que és un precedent dels sistemes de fabricació de l'acer i que fou superat només, molts segles després, per la construcció dels alts forns moderns.

En el segle XIII hem de destacar les aportacions de Ramon Llull, personatge que tingué una activitat extraordinària i produí una obra considerable. Llull nasqué a Mallorca, poc temps després que aquella illa hagués estat reconquerida als àrabs per Jaume I rei de Catalunya i Aragó, i visqué en un món marcat per les confrontacions entre els àrabs i els cristians tant en els aspectes de guerres, pirateria i esclavatge com en els aspectes ideològics i religiosos. El seu delit apostòlic per convertir els infidels amb raonaments que creia clars i indiscutibles, el portà a crear una lògica combinatoria que mitjançant unes rodetes comparava les diverses virtuts i qualitats. No es tractava d'una lògica formal, segons tota la tradició clàssica i moderna, sinó d'una lògica de continguts. Aquesta aportació és una fita important en el llarg període entre Aristòtil i Leibnitz, a qui va influir en la recerca d'un llenguatge universal calculable. Per altra banda les rodetes de Llull s'han considerat un precedent molt remot dels ordinadors moderns.

Entre els fets que van contribuir a crear la nova mentalitat de l'Edat Moderna hem d'incloure-hi el creixement de la

navegació i el descobriment de noves terres i de nous mons. En aquest desenvolupament el progrés de la cartografia fou molt important. En els segles XIV i XV l'Escola de Cartògrafs de Mallorca disposà de les tècniques més precises i produí els mapes més acurats. Històricament fou l'anella que enllaçà les tècniques antigues amb els nous sistemes de Toscanelli i de Mercator. Els nostres mapes portolans, terriblement cobejats, incloïen els detalls de les costes i les direccions dels vents, en uns feixos de línies que unien els diversos punts d'interès, abans d'introduir-se les xarxes de longitud i latitud o d'altres sistemes similars.

L'Atlas Català de 1375 és una obra mestra dels cartògrafs mallorquins atribuïda al jueu Cresques Abraham. Aquest mapa és molt acurat en la descripció de les costes africanes, i inclou ja les Illes Canàries. En canvi, el continent asiàtic és molt desproporcionat, com ocorre en totes les representacions de l'època, basades tant en les observacions de Marco Polo com en una sèrie de llegendes.

En l'Edat Contemporània hi trobem un personatge tan interessant com Narcís Monturiol (1819-1885) que va viure amb passió molts projectes i utopies socials i polítiques i que va concebre, projectar i construir el submarí.

Les seves motivacions no foren de caràcter militar, com les que posteriorment dominaren, sinó que tingueren una intenció humanística per millorar les condicions penoses que ell havia presenciada en l'extracció de coral. Dos models diferents, amb la forma de peix que donà lloc al nom d'Ictineo, van navegar pel fons del mar en aigües de Barcelona i Alacant el 1859, 1860, 1861 i 1862.

Monturiol va resoldre molts dels problemes de la navegació submarina. El seu model tenia dues cambres, aconseguia una atmosfera per romandre un llarg temps sota l'aigua i permetia un moviment vertical d'immersió. El problema que no va poder resoldre en el seu temps fou el de la força motriu, ja que, en no disposar encara de l'electricitat, va haver de recórrer a la màquina de vapor.

El doctor Jaume Ferran (1852-1929) és un gran exponent de la investigació biològica i mèdica. El seu gran descobriment científic fou la vacuna anticolèrica que era una de les qüestions més preocupants del seu temps. Una carta personal del doctor Louis Pasteur tramesa al doctor Ferran reconeix la prioritat d'aquest darrer en el descobriment esmentat.

La industrialització catalana del segle XIX és un fenomen d'una rellevància singular. Catalunya tenia pocs recursos naturals i el ferro i el carbó hi eren escassos. Malgrat tot va desenvolupar una indústria important, que va començar amb el tèxtil.

En les fonts d'energia, la carrera entre l'aigua i el carbó començà amb l'aprofitament de la força hidràulica dels rius, passà a l'explotació de les mines de carbó, especialment als Pirineus, a Sant Joan de les Abadeses, i tornà finalment a la força hidràulica aprofitada eficaçment amb les turbines modernes. Una sèrie de fàbriques i de colònies s'establiren al llarg de les conques fluvials i el Llobregat esdevingué el riu més aprofitat i treballador d'Europa.

Els recursos financers que es van poder esmersar en la indústria i els que se'n van derivar, foren molt moderats i van requerir una col·laboració popular molt àmplia. Els ferrocarrils foren finançats per companyies privades i la construcció i el finançament del Canal de Berga, amb finalitats industrials, és un exemple esclatant de l'aportació de tot el poble.

En l'aspecte tecnològic, molts avenços de l'època foren millorats i donaren origen a models nous, com el de les màquines de teixir conegudes amb el nom de bergadanés.

La posició proteccionista de Catalunya, per consolidar la seva indústria naixent, s'oposà a les posicions lliurecanvistes de la resta d'Espanya, marcant així una diferència d'interessos i de posicions polítiques.

Gràcies a l'esforç de Catalunya, la indústria espanyola va seguir sense discordances les pautes i els nivells aconseguits en d'altres països europeus, com per exemple Itàlia. Espanya i especialment Catalunya es va començar a endarrerir fortament a causa de la Guerra dels tres Anys (1936-39) i el règim subsegüent.

D'alguna manera la industrialització catalana del segle XIX és una veritable epopeia que podem comparar, si tenim i mantenim una idea clara de les diferències de dimensions, amb la conquesta mitificada de l'oest americà. Catalunya s'hi mostrà com una societat moderna, capaç, amb una voluntat i una il·lusió col·lectiva i amb un desig de progrés i de benestar.

Són aquestes qualitats del passat que ens fan esperar un futur científic i tecnològic important i que ens permeten mirar endavant amb plena confiança.

Eduard Bonet

LA FÍSICA A CATALUNYA

Per tal de comprendre l'estat de la Física a Catalunya, és necessari fer abans una breu anàlisi retrospectiva de com ha evolucionat la física en el nostre país al llarg dels darrers vint-i-cinc anys.

Un breu repàs del tipus d'investigació que es realitzava a principi dels anys seixanta palesa que l'única branca de la física que presentava un mínim de predicament era la que tractava l'estudi teòric de problemes i fenòmens relacionats amb els constituents íntims de la matèria; és a dir, les partícules elementals.

Aquest èxit aïllat de la física teòrica venia determinat per la conjunció de dos factors importants com són, d'una part, ésser el primer camp d'investigació on es va entendre que la sortida de científics en període de formació a països de més alt nivell era una necessitat vital per al desenvolupament de la recerca i, de l'altra, la facilitat relativa de la implantació dels sistemes i mètodes de treball adquirits a l'exterior gràcies a la poca infraestructura que es necessita per al desenvolupament de les idees.

A finals dels anys seixanta i principis dels setanta es produeix la primera ruptura total amb el passat amb la relativament massiva sortida a l'estranger d'investigadors preocupats pels diferents camps de la física i una major disposició per a la implantació d'estudis experimentals al nostre país. En aquest període, el camp de la física teòrica no només es consolida i millora progressivament el bon enfocament dels problemes que tracta, sinó que, a

més s'estén a d'altres temes, com poden ser la física nuclear, l'aplicació de la teoria de N-cossos, el sorgiment de bons grups de física estadística, etc. En el camp de la física experimental, tot i la progressiva allau d'investigadors a l'estranger, la tornada d'aquests es veu frenada per la situació d'una estructura universitària antiga i poc dúctil.

El segon esclat de la física es produeix a finals dels setanta i principis dels vuitanta, i representa la consolidació de diferents equips de recerca en diferents àmbits de la física; consolidació en la qual ha tingut un important protagonisme la política científica duta a terme pels organismes competents. En el camp de la física experimental és on s'ha fet notar més intensament aquesta revolució interna. Lògicament, aquests primers anys de recerca experimental van estar marcats per l'adquisició de nous equips encaminats a realitzar estudis de caracterització de materials provinents de l'exterior, utilitzant tècniques espectroscòpiques de tota mena o estudiant propietats magnètiques, tèrmiques, elèctriques, etc. a fi tant de conèixer propietats íntimes dels materials com d'estudiar la resposta a agents externs. Al mateix temps, es produí un gran impuls en els temes d'estudi de física de la terra i el cosmos; en especial, en el camp de l'astrofísica.

L'èxit del desenvolupament de la física durant aquest darrer període al nostre país ha donat pas a nous plantejaments que s'han produït amb vertiginosa rapidesa aquest dos o tres últims anys. Així, el prestigi adquirit pels físics teòrics ha

propiciat la creació d'un nou Institut Experimental d'Altes Energies, pont fonamental per contrastar els avenços teòrics amb els resultats experimentals; o bé, en el camp de la física experimental, la maduresa dels equips de treball al nostre país ha empès molts d'ells a buscar recursos econòmics en col·laboracions fora de l'àmbit universitari. Una mostra de la preocupació per apropar-se més al món de les aplicacions la constitueix la implantació d'un nou Centre Nacional de Microelectrònica on s'ha passat d'un plantejament universitari inicial de caracterització de dispositius electrònics elementals a l'objectiu de realitzar dispositius amb aplicacions tecnològiques; o la també recent creació de l'Institut de Ciència de Materials de Barcelona, on la recerca fonamental ha d'estar necessàriament vinculada a temes que incideixin directament en les aplicacions. Aquests dos exemples no són més que la punta actual d'un iceberg de laboratoris repartits per facultats i escoles universitàries on es realitza una tasca similar. S'ha passat, doncs, d'un primer estadi l'objectiu principal del qual era l'observació de les propietats físiques, a un segon estadi on es tracta de controlar la potencialitat d'aplicacions d'aquestes propietats. Tot i això, dues són encara les qüestions pendents: una, la dotació d'una infraestructura al nostre país per obtenir els materials objecte d'estudi, tema en el qual últimament s'han fet molts progressos, tot i que encara queda camí per fer; l'altra, la complementació amb noves tècniques de caracte-

rització del ventall que existeix actualment. La física del país és encara lluny de l'estatus ideal en què es troben els països més desenvolupats, però no és menyspreable el camí recorregut. Així, és normal trobar articles d'investigació signats pels nostres investigadors a les revistes internacionals més prestigioses; són normals les estades a centres de recerca estrangers dels nostres investigadors, així com la vinguda d'investigadors d'arreu al nostre país; són, en fi, també normals la participació d'equips de treball en projectes internacionals. Crec que s'ha arribat a un punt en què els físics són conscients de la seriositat amb què s'escometen els projectes de recerca, cosa que dona peu a una confiança absoluta en les possibilitats de futur. Un dels reptes que té actualment la física és el de sortir del seu àmbit estret i introduir-se en d'altres disciplines com la biofísica, i la termodinàmica en general i la física-química de superfícies (amb poca rellevància fins ara al nostre país), la instrumentació, etc., sense oblidar la tasca de formació de personal científic qualificat per integrar-se a feines específiques de la societat, com per exemple la formació de tècnics en física de radiacions i física nuclear, tema en el qual la universitat té una llarga experiència. Si fem un balanç dels últims anys, podem dir que la física a Catalunya ha passat d'un estat de total desolació en els anys cinquanta a un estat de modesta però sòlida maduresa actual que fa veure amb molt d'optimisme el futur immediat.

Jordi Pascual

LA RECERCA BIOLÒGICA I BIOMÈDICA

Malgrat la manca d'una tradició històrica sòlida, a principis de la present centúria, la recerca biològica i biomèdica a Catalunya assolí un cert grau d'organització i projecció internacional. El 1912 fou creada la Societat de Biologia com una filial de l'Institut d'Estudis Catalans. La Societat de Biologia —actualment Societat Catalana de Biologia— juntament amb el Laborato-

ri Microbiològic Municipal de Barcelona dirigit per Ramon Turró i l'Institut de Fisiologia d'August Pi i Sunyer, establert per la Mancomunitat de Catalunya el 1920, constituïren el primer nucli de ciència experimental en el camp de la biologia i la biomedicina. L'ensulsiada d'aquest petit però valuós nucli com a conseqüència de la guerra (1936-39) i del llarg període de la postguerra representà un endarreriment considera-

ble. Poc a poc, especialment a partir dels anys 70, la represa de les ciències biològiques i biomèdiques a Catalunya s'ha anat materialitzant en nombrosos equips de recerca —alguns de gran qualitat— que pertanyen, principalment, a les universitats catalanes, als instituts del Consell Superior d'Investigacions Científiques i als grans hospitals de Barcelona. Alguns laboratoris de l'administració (Generalitat, Diputa-

cions, Ajuntament de Barcelona) o de centres privats destaquen també en determinats temes.

Principals Centres de Recerca Biològica i Biomèdica

Universitat de Barcelona: Facultat de Biologia. Facultat de Farmàcia. Facultat de Medicina de Barcelona (Hospital Clínic i Hospital de Bellvitge). Facultat

de Medicina de Lleida. Facultat de Medicina de Reus.

Universitat Autònoma de Barcelona: Facultat de Ciències. Facultat de Medicina (Hospital de Sant Pau, Hospital del Vall d'Hebron). Facultat de Veterinària. Institut de Biologia Fonamental. Col·legi Universitari de Girona.

Universitat Politècnica de Catalunya: Departament de Química Macromolecular. Institut de Cibernètica.

Consell Superior d'Investigacions Científiques: Centre d'Investigació i Desenvolupament. Institut de Ciències del Mar.

Generalitat de Catalunya: Servei d'Investigació Agrària (Estació Experimental de Cabriels). Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries.

Diputació de Barcelona: Institut Flor de Maig (Departament de Neuroquímica). Laboratori de Bioenergia (Servei d'Agricoltura i Ramaderia).

Diputació de Tarragona: Centre d'Experimentació Agrària (Mas Bové, Reus).

Ajuntament de Barcelona: Institut Municipal d'Investigació Mèdica. Hospital del Mar.

Centres privats: Institut Químic de Sarrià. Institut Dexeus. Institut Barraquer. Departaments d'investigació de diversos laboratoris farmacèutics.

La recerca biològica fonamental està ben representada per diferents grups —alguns de primera línia— que treballen en diferents aspectes de la biologia molecular, genètica, biologia cel·lular i microbiologia. Al Departament de Química Macromolecular de la Universitat Politècnica de Catalunya, un grup amb molta tradició treballa en els aspectes biofísics de l'ADN i la cromati-

na. Altres grups, al Centre d'Investigació i Desenvolupament del CSIC, investiguen l'expressió gènica als vegetals i el processament de l'ARN. A les Facultats de Biologia, Farmàcia i Medicina de la Universitat de Barcelona i a la Facultat de Ciències i Institut de Biologia Fonamental de la Universitat Autònoma de Barcelona, diversos equips de recerca estudien també l'estructura de la cromatina, l'expressió gènica i els processos de reproducció i de diferenciació cel·lulars en diferents models com el sistema enzimàtic del metabolisme del colesterol, l'espermatoogènesi, la neurogènesi, la regeneració hepàtica o el creixement i regeneració de plànies.

Pel que fa a la microbiologia, tant a la Universitat de Barcelona com a l'Autònoma, hi ha equips de recerca bàsica que treballen en diferents camps, des de l'enginyeria genètica a aspectes ecològics i evolutius dels bacteris.

L'enzimologia i el metabolisme animal són investigats a la Facultat de Biologia i a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, destacant els estudis sobre els enzims de la glicolisi i la seva regulació.

Un dels camps més destacats de la recerca biològica a Catalunya és el de l'ecologia. Els departaments corresponents a la Universitat de Barcelona i a l'Autònoma i l'Institut de Ciències del Mar del CSIC treballen en diferents aspectes de l'ecologia marina, la limnologia i l'ecologia forestal.

La fisiologia vegetal és estudiada a la Universitat de Barcelona i molt específicament al Servei d'Investigació Agrària de la Generalitat (Estació Experimental de Cabriels) on es fan estudis de cultius cel·lulars i desenvolupament vegetals.

La recerca neurobiològica —després de 100 anys que Cajal realitzés a Barcelona la part més significativa dels seus estudis sobre l'estructura del sistema nerviós— es troba en situació relativament bona ja que si bé els equips que hi treballen no són molt nombrosos, en alguns casos són de gran qualitat. A la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona hi ha un grup que treballa sobre sinapsi colinèrgica i a la Facultat de Medicina de Lleida n'hi ha un altre que investiga la plasticitat sinàptica. Altres grups, a la Universitat de Barcelona i al Centre d'Investigació i Desenvolupament del CSIC treballen sobre les bases moleculars de les malalties degeneratives del sistema nerviós.

La citogenètica i la biologia de la reproducció són temes de recerca a la Facultat de Ciències de la Universitat Autònoma de Barcelona en col·laboració amb el Servei de Microscòpia Electrònica de la Universitat de Barcelona i, pel que fa a la fecundació *in vitro*, cal destacar el grup de l'Institut Dexeus.

La immunologia és un camp de molta activitat als grans hospitals catalans. Cal destacar el grup de l'Hospital Clínic que és probablement un dels més importants tant pel que fa a les aplicacions clíniques de la immunologia com a la recerca bàsica sobre la biologia molecular i cel·lular del sistema immunitari.

La recerca clínica en les seves diferents especialitats està relativament ben desenvolupada als grans hospitals com el Clínic, Sant Pau i Vall d'Hebron. L'Hospital de Bellvitge, amb menys tradició que els anteriors, disposa també d'alguns equips de recerca. Les especialitats mèdiques amb equips de recerca més acreditats són probablement la cardiologia, l'endocrinologia, l'hema-

tologia, l'hepatologia i la neurologia. En aquest sentit, caldria destacar, a l'Hospital Clínic, l'Escola d'Hematologia "Farreras Valenti" i el Servei d'Hepatology entre d'altres que fan recerca de gran qualitat.

El 1982, la Societat Catalana de Biologia i la Fundació Jaume Bofill publicaren un estudi sobre la recerca biològica a Catalunya. Malgrat els canvis produïts d'aleshores ençà, probablement moltes de les conclusions d'aquest estudi són encara actuals: els laboratoris de recerca es concentren a la ciutat de Barcelona i al campus de la Universitat Autònoma a Bellaterra (a 15 km de Barcelona) amb poques excepcions. El 70 % dels investigadors depèn de les Universitats i la major part no té una situació laboral estable. La col·laboració amb l'empresa privada és escassa i l'equipament de la majoria de laboratoris insuficient. Malgrat aquesta situació general de dificultat, la millora de la producció científica entre 1975 i 1980 ha estat considerable si es té en compte el nombre de publicacions en revistes de difusió internacional. Des de 1980 ençà, hi ha hagut sens dubte una certa millora en alguns factors com el finançament de la recerca pels fons estatals (CAICYT, FIS), nombre d'investigadors amb situació laboral segura, equipament dels laboratoris, etc. Nogensmenys, el nivell d'alguns grups és prou alt dintre de la zona de recerca competitiva i de frontera en algunes especialitats. La col·laboració internacional és important i el previsible increment del finançament de la recerca permet un cert optimisme, en especial en aquell camp on ja existeixen grups amb tradició i projecció internacional.

Jordi Domingo

ENTREVISTA

JOAQUIM MUNS

Crec que aquesta entrevista podria girar entorn de tres grans temes, sobre els quals el Professor Muns té àmplia experiència i força coses a dir. Un dels temes, el primer, seria el de la Universitat i l'ensenyament de l'economia a la Universitat. El segon seria la seva experiència al Banc Mundial i al Fons Monetari Internacional. I l'últim es relacionaria amb aspectes més concrets de la nostra economia immediata: l'economia espanyola.

Comencem pel primer: crec que hi ha una qüestió que com a universitaris i

com a estudiosos de l'economia ens interessa, i que deriva de les fortes discussions que es van observar en el món de l'anàlisi econòmica, sobretot en la dècada dels anys setanta i els inicis de la dècada dels vuitanta, sobre la pertinença d'unes determinades aproximacions o la poca viabilitat d'aquestes aproximacions. En el món anglosaxó van sorgir opinions que s'oposaven als plantejaments estrictament neoclàssics; em refereixo, sobretot, a l'Escola de Cambridge. Per altra banda des del costat, fonamentalment, de les universitats nord-americanes, varen sortir nous

plantejaments que enllaçaven bastant amb els plantejaments liberals. Tot això ha conduït avui a una síntesi i una actualització dels plantejaments neoclàssics, que es basa en principis una mica diferents dels de la dècada dels setanta. En aquest sentit, li volia demanar quina és la seva opinió sobre l'estat actual de la ciència econòmica, no tant com a ciència abstracta, sinó sobretot com a resposta a alguns dels greus problemes que es plantegen a l'economia occidental.

—La pregunta és delicada de contes-

tar. És molt profunda, però és molt interessant. Intentaré de dir el màxim que pugui i sàpiga. Em fa l'efecte que la ciència econòmica, com totes les ciències socials, està continuament enllaçada amb el marc que l'envolta. Són respostes coherents, tècniques, a problemes amb els quals es troba envoltada. Aleshores, en aquests moments hi ha un canvi radical en el marc social en què es desenvolupa la ciència econòmica i totes les altres ciències socials, de manera que hi ha una revisió fonamental dels grans eixos de pensament de la ciència econòmica més o menys here-

tats del passat recent, el keynesianisme, el pensament neoclàssic, etc. Crec que tots ells estan en revisió, perquè cap no acaba de donar resposta als greus problemes d'aquest moment. ¿Actualment tenim possibilitats de construir un aparell científic que ens permeti entendre bé la realitat, o suficientment bé, i, per tant, pronosticar amb un grau raonable d'incert? Jo crec que no; és molt difícil, perquè la realitat social està evolucionant a una velocitat i amb una intensitat que no hi ha temps de solidificar o de cohesionar els pensaments a les reflexions sobre la ciència econòmica. Per tant, em fa l'efecte que hauré de viure un temps amb pensaments insuficientment lligats o insuficientment sòlids per entendre què ens passa, però, al mateix temps, crec que es pot dir que el pensament econòmic és d'una gran versatilitat. Per exemple, tota la teoria de les expectatives, la teoria de l'oferta, tots aquests elements que són intents de trobar explicacions al que està passant, s'ha succeït d'una forma bastant ràpida. És a dir, que hi ha una resposta i que la resposta no ha arribat a trobar un cos de doctrina suficientment vàlid per interpretar els fets. Per tant, crec que efectivament ens manca un instrument per interpretar el que passa, però sóc relativament optimista perquè la ciència econòmica ha demostrat una certa maduresa en el moment actual, i una capacitat d'evolucionar ràpidament, desfasada amb la realitat, però ho ha intentat. És a dir, no ho ha deixat córrer.

—Potser també el problema és que les estadístiques que ens serveixen de base surten amb retard, i que no són adequades als sistemes analítics que nosaltres utilitzem.

—Correcte. Jo crec que això és veritat. I també crec que és veritat que estem vivint de conceptes, d'idees i de relacions de causalitat que estan una mica envellides. Per exemple, moltes vegades quan llegeixo el diari crec que es viu una mica de tòpics. Em fa l'efecte que falta una millor relació o una incorporació més plena del que podríem anomenar fenòmens de psicologia de masses en el que és l'economia. L'anàlisi econòmica és massa racional. Deriva d'una època en què l'estat dominava una sèrie d'instruments econòmics importants i se suposava que la resposta del ciutadà era la racionalitat en relació a l'assignació de recursos. A nosaltres ens han ensenyat la teoria de l'elecció racional dintre d'una escassetat de mitjans. Ara, la cosa és molt més complicada, i moltes vegades els mercats, que són terriblement imprevisibles, es mouen per unes expectatives, unes interpretacions absolutament subtils, que estan dominades per la desinformació, la mala interpretació, l'exageració, la por..., és a dir, per fenòmens no racionals. L'acoblament de tot això a una economia social no és efectiu. Aquesta

és la gran tasca, és a dir, com es pot acoblar l'economia amb tot el bagatge que intel·lectualment tenim acumulat amb aquesta dimensió tècnica, amb el que ha estat l'entrada d'una sèrie de fenòmens massivament sociològics i psicològics. Com es pot fer això? Jo crec que el proper gran economista, el proper Keynes, serà l'home que lligarà aquestes coses: l'economia tradicional amb la psicologia de masses.

—I les coses potser es compliquen quan es passa d'un context nacional a un context internacionalitzat. El control del que passa més enllà de les fronteres nacionals és gairebé impossible?

—Exacte. Tot això que he dit es fa més gros, més important, més erràtic i més decisiu.

—Hi ha una qüestió que crec que es pot observar en aquests moments a les nostres universitats; es tracta d'un cert èxode de professors que han fet una gran tasca durant molt anys. La nostra realitat econòmica i política s'ha eixamplat i diversificat, i persones amb bons coneixements, els quals difonien a través de les aules universitàries, han pres una decisió: han elegit altres fóruns on poder expressar les seves idees i on poder dur a terme la seva aplicació. Per què s'ha produït aquest fenomen? Potser perquè arriba un moment en què hom vol eixamplar horitzons, o per cansament, o perquè la nostra universitat encara té uns objectius excessivament limitats?

—Hi ha diverses raons. En primer lloc, perquè certes matèries necessiten ser contrastades de tant en tant. Jo sóc catedràtic d'Organització econòmica internacional. L'organització econòmica internacional no és una cosa abstracta; és una realitat que es desenvolupa de dia en dia. Aleshores, jo tradicionalment he fet moltes excursions a aquesta realitat. He fet d'historiador del país. He procurat veure l'economia des de diversos punts de vista i ara he pensat que seria interessant veure-la des d'altres perspectives. Per altra banda, hi ha un interès intel·lectual d'enriquir-la via els aspectes pedagògics amb noves inversions intel·lectuals. Això seria la part positiva, però hi ha una part negativa, que és la falta de resposta de la universitat als seus interessos intel·lectuals, una manera de veure la ciència i la seva difusió. Jo crec que la nostra universitat té grans mancances, però no, tal com es diu, perquè hi hagi massificació, sinó per la falta d'il·lusió i d'ambient intel·lectual. Jo ja em conformo amb una universitat sense recursos; en canvi, hi ha universitats molt bones amb recursos pobres. Els recursos no ho són tot en una universitat; una universitat és un ambient, i un ambient és una il·lusió, és un cert caliu. Llavors jo el que sí que afirmo rotundament és que la nostra universitat és una universitat reorganitzada on s'accentua el fet que la gent

compleixi sense uns controls de qualitat i on no hi ha un contrast raonable amb l'exterior; és un dels sectors més tancats del país. Per tant, jo crec que per a alguns arriba un moment en què a la universitat es troben asfixiats. Quan s'ajunten totes aquestes coses i s'afegeixen una sèrie de canvis administratius molt importants que hem tingut els darrers anys sense una raó clara, arriba un moment en què hom decideix canviar de marc intel·lectual.

—Vostè confia en què aquest conjunt de programes europeus que s'estan portant a terme en algunes universitats espanyoles, en concret a la Universitat de Barcelona, a la qual està dedicant grans esforços, poden contribuir a esmoreir aquest clima d'asfíxia intel·lectual que vostè ha esmentat?

—Jo crec que sí. És clar, vol dir una obertura. Costarà i molts cops es farà d'una manera mecànica, però de totes maneres la tendència haurà de ser en el sentit positiu; tots aquests programes que comporten intercanvis d'estudis i recursos són positius. Ara, aquí la universitat està molt tancada, molt asfixiada; hi ha una gran quantitat de vies que costaran bastant d'obrir.

—L'opinió és molt vàlida. Si hi ha algun economista i professor d'universitat que té una vastíssima experiència en el camp internacional és justament el professor Muns; una vastíssima experiència en aquells camps on, precisament, hi ha molt pocs espanyols, i molt pocs catalans, com és en el context del Banc Mundial i del Fons Monetari Internacional. M'agradaria plantejar-li dues qüestions. La primera seria quina va ser la feina concreta, les responsabilitats concretes, que va portar a terme el Banc Mundial? En segon lloc, per què hi ha tan poca presència d'espanyols i de catalans en aquestes institucions que tenen tanta importància en el context dels ajuts internacionals?

—Començaré per la segona: hi ha poca presència perquè Espanya ha ingressat en tots aquests organismes, en general, massa tard; això vol dir que la nostra presència és petita. Jo crec que ha estat la primera vegada que s'han fet esforços conscients bastant importants per tenir una presència internacional com a mínim. En relació a les meves responsabilitats al Banc Mundial i al Fons Monetari Internacional, puc dir que en totes dues institucions vaig ser Director Executiu. Els Directors Executius són representants dels països en el Consell d'Administració. N'hi ha 22, que representen 140 o 150 països; per tant, cada Director en representa 6 o 7. Aleshores jo representava a Mèxic, Veneçuela, Espanya, Centreamèrica, Panamà...; uns vuit en total. La meua tasca era ser representant d'aquests països en el sentit de ser l'interlocutor entre la institució i ells, tot defensant els seus interes-

sos. És una feina bastant tècnica, amb unes normes de funcionament força pràctiques. Jo exercia aquesta tasca de representació dels països i, com a membre del Consell d'Administració, supervisava el funcionament de la institució: funcionament administratiu, funcionament polític, funcionament legal, etc. Era una feina molt interessant i molt important.

—Algunes opinions apunten la tendència d'aquestes institucions a actuar cada cop més amb criteris de mercat, la qual cosa pot comprometre l'accés a alguns crèdits per part dels països subdesenvolupats. Les lectures dels informes i de les recomanacions adreçades a facilitar que els països beneficiaris dels ajuts puguin superar les seves situacions crítiques, no sempre tenen en compte els problemes fonamentals d'aquests països i, a més, són mesures molt estandaritzades. Aquestes es podrien resumir considerant la congelació dels salaris, l'atenció a la balança comercial, el control del dèficit públic etc. Molts cops aquests tipus de mesures, a mig termini, potser cinc o sis anys, poden provocar conflictes socials importants. Fins a quin punt són certs aquests tipus d'opinió?

—En part són certes, i en part són irrellevants. És evident que l'enfocament del Fons Monetari Internacional és fonamentalment a mig i a curt termini, i com a tot enfocament a mig i a curt termini és conjuntural i no estructural. Aleshores, si hom diu: "no, els problemes d'aquests països són estructurals", s'està dient una veritat, però al mateix temps, s'ha de fer alguna cosa abans que pugui obtenir els canvis estructurals. És a dir, si una persona està malalta perquè és molt nerviosa, perquè no es cuida o perquè té una casa que no reuneix condicions i va a cal metge, aquest no li dirà: "vagi a casa seva, transformi-la i faci obres". Sinó que el metge segurament li dirà: "primer s'ha de guarir i després podrà fer les obres de la casa". Aquest és una mica el problema dels Fons. El Fons no nega que hi hagi problemes estructurals, però la seva missió no és resoldre aquests problemes, ningú no li ho ha demanat. Els estatuts del Fons Monetari Internacional recomanen sobretot un assessorament tècnic i preveuen la subvenció d'uns diners per suportar el deute. Llavors, el que s'ha anat demostrant, i això sí que crec que cal reconèixer-ho, és que cada cop es fa més difícil suportar aquest deute i solucionar la salut d'aquest malalt que va a cal metge sense començar simultàniament les obres. Perquè, és clar, el problema que podem tenir és que guarim aquest individu, però que quan torni a casa torni a posar-se malalt. Aleshores, el que és veritat és que cada vegada va més lligat l'aspecte conjuntural amb l'estructural; cada vegada l'estructural és més potent, cada vegada el sacsejament de l'economia internacional produeix més

problemes que causen més repercussions a curt i a mig termini. Per tant, aquestes repercussions tenen una incidència conjuntural més important. Amb això vull dir que el Fons no deixa de tenir raó en què hi ha una cosa que es diu conjuntura, una cosa que es diu emergència i una cosa que es diu solució a curt i a mig termini. Però el que també és veritat és que cada vegada s'està demostrant que és més fàcil actuar només des d'un punt de vista. Per tant, s'arribarà a una síntesi, per exemple, en què potser el Fons i el Banc Mundial actuïn conjuntament i es donin suport de cara a actuacions més completes. I això serà no només per part del Fons i del Banc Mundial, sinó també per part de governs, bancs comercials, etc. Segurament la situació serà tan complexa, tan fluida, tan enormement difícil, que els propis organismes esdevindran insuficients i segurament es necessitarà una actuació dels organismes més compromesa, però al mateix temps hi haurà un debat més ampli. Per tant, el Fons cada vegada és més insuficient per si sol per resoldre els problemes.

—De totes maneres, hi ha països molt subdesenvolupats que tindran dificultats per iniciar un procés de creixement. Penso, per exemple, en Etiòpia.

—Cada vegada és més clar que el Fons continua essent necessari, però no suficient. És necessari en el sentit que introdueix racionalitat econòmica; el Fons és una gran màquina de raciona-

litat econòmica. Ara, és com aquell que entra en una casa i diu: "Jo arreglaré aquesta casa i el que s'ha de fer primer és ordenar els espais perquè la gent s'hi pugui moure bé, per veure què ens falta, etc." I resulta que no hi ha res per ordenar perquè està buida. Però és evident que s'ha d'ordenar, s'ha de racionalitzar. Aleshores, jo crec que la racionalització sempre té un lloc, però aquesta no és suficient, i en la mesura que no hi és, s'ha de buscar el que la complementi. Però el que no és possible és fer modificacions en l'estructura si no hi ha una racionalització prèvia. És a dir, si es tenen recursos però es malgasten, no s'administren bé, no hi ha un sistema de crèdit proporcional al que és l'estructura bàsica de l'economia, un sistema financer adequat, ja es pot anar fent que tot se n'anirà en orris. En canvi, altres països han començat des de molt avall, però amb gran racionalitat econòmica, amb gran organització econòmica. Per tant, tots dos elements són importants, però quan de vegades es parla de canviar l'estructura, això sol no és suficient, sinó que, contràriament, dona ales al desenvolupament de l'economia, permet de tenir recursos; però l'element bàsic de l'economia és l'administració d'aquests recursos, la utilització racional d'aquests recursos, i això és el que fa el Fons.

—Parlem ara de l'economia espanyola. En els darrers anys s'ha fet un cert esforç per trencar algunes de les irracionalitats del passat. Tot sembla in-

dicar que s'han afrontat alguns problemes relativament complexos, com ara la Reconversió Industrial. De totes maneres, queden qüestions importants pendents, per exemple, el fet de tenir la taxa de desocupació més elevada dels països europeus. Darrerament s'ha manifestat un cert descontentament per part dels sindicats, etc. Sembla que, per una banda, s'ha retrobat el camí del creixement i s'han assolit unes taxes de creixement veritablement espectaculars. Això era realment difícil d'imaginar fa cinc anys. Tanmateix, aquest creixement ha posat de manifest algunes de les febleses del propi procés de creixement econòmic, possiblement aquelles relacionades amb els canvis en la distribució de la renda. ¿Què en pensa d'aquesta situació de l'economia espanyola i de quines poden ser les vies de sortida en el futur immediat?

—Estic bastant d'acord amb la seva anàlisi que l'economia espanyola està en procés de sanejament. Crec que ha estat força profund, i ha estat analitzat positivament per observadors estrangers importants. El que passa és que, com en tot, s'ha de vèncer i convèncer, i potser la part de convèncer és la que ha anat més fluïda. És una llàstima, perquè així es poden espatllar moltes de les coses que s'han aconseguit i que han requerit esforços considerables. I què vol dir convèncer? Vol dir saber vendre bé el producte, incorporar a la gent físicament, espiritualment i psicològicament en el procés; saber combinar la duresa amb la persuasió; saber

vendre i comprar; saber ser fort i modest; saber predicar i donar exemple; tota una sèrie de combinacions que segurament no s'han aconseguit mai. Aleshores, jo crec que s'ha vençut, i la prova és l'acceptació d'aquesta economia arreu del món, però no s'ha vençut la gent del carrer, els sindicats, etc.; tot i això crec que la situació és salvable. El Govern té raó en voler mantenir una imatge de seriositat, però això no és incompatible amb què es facin unes certes concessions, una sèrie de retocs. Qualsevol pressupost té uns marges de flexibilitat i crec que es poden fer aquests retocs. Crec que l'economia espanyola està en un bon moment i que es poden fer retocs sense que es perdi la imatge de seriositat, propòsits clars, certesa. Aquí hi ha un punt intermedi que s'ha de buscar, i és possible buscar-lo. Ara, si la gent, els grups socials, el govern, qui sigui, s'entossudeixen a adoptar posicions maximalistes, potser sí que generarà un procés de guerra total.

L'entrevista podria durar hores. La conversa amb el professor Muns és fluida i continuament s'acompanya d'exemples i conviccions personals. El coneixement que el professor Muns té dels problemes econòmics i internacionals és poc comú.

Per això la conversa incorpora elements de discurs universitari: rigor, serietat, anàlisi, coneixement dels fets, experiència personal, lectura i reflexió.

Amadeu Petitbó

TECNOLOGIA ECOTÈCNIA

Ecotècnia és una empresa que va néixer l'abril de 1981 com a Cooperativa de treball associat d'un grup de persones —procedents de diferents àmbits tècnics— disposades a divulgar i a desenvolupar activitats al voltant de les energies alternatives. La investigació, el desenvolupament i la producció de tecnologia respectuosa amb el medi ambient ha estat el punt de sortida de totes les actuacions d'Ecotècnia fins avui.

Per a poder finançar inicialment l'empresa, els vuit socis fundadors van optar per una fórmula no gaire convencional: cada un d'ells va comprometre's a fer una aportació no recuperable equivalent a un any de treball, o més d'aportar una xifra simbòlica de

10.000 ptes. al capital social de la cooperativa. Així Ecotècnia va poder iniciar les seves activitats amb solament 80.000 ptes. de capital social i un petit crèdit bancari que es va sol·licitar.

Durant aquests set anys d'activitats, s'han dut a terme un bon grapat de projectes de R + D (recerca i desenvolupament) en el camp de les energies renovables. El més significatiu —i a la llarga més transcendent— va ésser un projecte que es va dur a terme durant els anys 1982 i 1983 per al desenvolupament d'un aerogenerador de 15 kW de potència. Aquest projecte —originat per un concurs que va convocar el CDTI (organisme del Ministeri d'Indústria que dona suport i finançament a les empreses que fan desenvolupament tecnològic) — va finalitzar l'any 1984,

quan va instal·lar-se el prototipus a Vilopriu (Girona). Posteriorment, Ecotècnia va poder endegar la fabricació i instal·lació d'aerogeneradors de 30 kW derivats d'aquest primer prototipus. Fins avui s'han instal·lat 35 aerogeneradors a diferents indrets d'Espanya, amb una potència total conjunta de més de 1 MW. Alguns d'aquests aerogeneradors s'han instal·lat en grups formant els anomenats "parcs eòlics", que no són més que petites centrals elèctriques que produeixen energia elèctrica a partir del vent. Ecotècnia ha participat també en el finançament d'aquests parcs, de forma que el mateix fabricant dels aerogeneradors és alhora una part de l'empresa explotadora: una forma molt clara de demostrar que les energies renovables han arribat, en

certes condicions, a nivells de competitivitat importants.

Ecotècnia és avui un dels pocs fabricants de l'Estat espanyol d'aerogeneradors, i l'únic que té tecnologia i desenvolupaments propis en les tres àrees tecnològiques que intervenen en el camp de l'energia eòlica: nous materials (pales), mecànica i electrònica (control).

Des de l'entrada de l'Estat espanyol a la CEE, Ecotècnia ha iniciat diferents projectes de R + D conjuntament amb empreses d'altres estats europeus, sota els programes que la CEE té endegats per al desenvolupament i promoció de les energies d'origen no nuclear. Actualment s'està treballant amb empreses d'Alemanya, França i Itàlia, en projectes com el desenvolupament

d'un nou aerogenerador de 150 kW, el disseny i posada en marxa d'una planta pilot eòlico-diesel i el desenvolupament d'una "finestra" solar que aprofita l'energia del sol per a l'escalfament d'habitatge.

Però no només l'activitat d'Ecotècnia

fora de l'Estat espanyol es limita a projectes de I + D. Ja durant 1987 es van projectar i fer instal·lacions a diferents països africans, bàsicament en el camp de l'energia solar fotovoltaica. Un dels projectes més interessants va ésser la instal·lació de plafons fotovoltaics per a

produir electricitat a partir del sol en diferents centres hospitalaris.

Els projectes de futur, a Ecotècnia, continuen relacionats amb el camp de les energies renovables i l'enginyeria del medi ambient. I és que malgrat que els preus del petroli tendeixin

actualment a la baixa, no deixa de quedar bastant clar que les fonts d'energia del futur hauran de basar-se en els recursos renovables de què disposa el món.

Josep Congost

MÚSICA

LA MÚSICA DE LA SARDANA

La sardana —dansa nacional de Catalunya— i les altres manifestacions coreogràfiques del folklore català, s'acompanyen musicalment per una formació peculiar d'onze músics, rotundament autòctona, anomenada *cobla*.

El terme *cobla* ve del llatí *copola*, que significa conjunt o unió. De fet, el mot, referit a un nombre indeterminat d'interprets i instrumentistes, és anterior a la pròpia sardana, i era ja emprat pels jugadors del segle XIV que feien sonar flabials i tamborins (els dos instruments de més ranci llinatge de la cobla), cornamuses i tarots.

Però no és fins a mitjans del segle XIX, en ple desvetllament del nacionalisme català que propicia la Renaixença, que es produeix una seriosa reforma que situa definitivament la sardana en els seus paràmetres actuals, tant en el seu vessant coreogràfic com en el musical. Els senys ordenadors d'aquest assentament són, pel que fa als passos coreogràfics, l'empordanès Miquel Pardas i, pel que fa a la música, el compositor Pep Ventura. Pardas i Ventura, en estreta col·laboració, amb tanta clarividència com sentit de l'oportunitat històrica, intueixen que el catalanisme incipient necessita imperiosament una dansa popular i que aquesta pot ésser —sense massa dificultat— la sardana. Només cal avançar en dos sentits: Pardas ho fa publicant, el 1850, el seu "Metodo per aprendre a ballar sardanas llargas"; Pep Ventura, recollint les últimes novetats tecnològiques en la manufactura d'instruments —que al darrer segle es produïren amb abundor— i lluitant en contra d'una munió d'opinions adverses, fixa i estabilitza la composició definitiva de la cobla, capaç de cobrir les necessitats musicals

(timbriques i rítmiques) de la nova dansa. Perquè a la sardana moderna, música i coreografia s'interpenetren ineludiblement. És més, avui es pot dir —amb tota propietat— que l'aportació dels músics a la sardana ha estat bàsica en el bastiment de la seva idiosincrasia.

Els dotze instruments de la cobla, que toquen onze músics, són:

— *Flabiol* (mena de flauta molt curta, afinada en fa) i *tambori* (timbalet que l'interpret es penja del braç esquerre i que percuteix amb una baqueta) tocats ensems per un sol músic, encarregat d'introduir els començaments dels distints períodes de la sardana;

— *Dues tibles*, peculiars instruments de vent (fusta) amb sonoritat aguda, també afinats en fa;

— *Dues tenores*, de la mateixa família que les tibles, un xic més llargues, construïdes amb fusta de ginjoler, amb tretze claus de metall, afinades en si bemoll. La *tenora* és l'instrument bàsic de la cobla, pel seu so tan característic, del que deia el compositor Garreta: "Només hi ha un instrument al món que pugui donar un crit de joia, o de dolor, amb veu humana, i aquest és la tenora";

— *Dues trompetes*, convencionals, de pistons o cromàtiques, afinades també en si bemoll;

— *Un trombó*, també de pistons, afinat en do;

— *Dos fiscorns*, normalitzats, de tres pistons o cilindres, també en do; i

— *Un contrabaix*, normalment de tres cordes (la-re-sol), popularment anomenat *verra*.

El so d'aquest conjunt és molt específic. Resulta inconfusible. Evidentment se'l

pot criticar per una certa descompensació i desequilibri timbric —que alguns compositors contemporanis han provat de pal·liar afegint-hi, per exemple, saxofons, amb poc èxit— però tot plegat queda suplert no tant per la naturalitat de la seva expressió com per la seva autenticitat legitimada per la popularització —real i efectiva— del seu ús.

Però encara hi ha més. Un prohò de la cultura catalana tan ponderat com Joan Llongueras ha vist en "el seny, el ritme harmònic" de la cobla "l'expressió i el reflex fidel del nostre temperament"; i també com "en cadascun dels instruments de la cobla i en el conjunt harmoniós que aconsegueix, s'hi emmarquen els trets de la nostra pròpia idiosincrasia". Així, la tenora li suggereix la melangia; les tibles, l'ironia; els fiscorns i el trombó, la gravetat; el flabiol i el tambori, el pessigolleig alegre; les trompetes, l'exultament; i el ritme del contrabaix, la continuïtat. Característiques totes elles que retraten fidelment, en conjunt, el tarannà dels catalans.

En tot cas, la cobla ha estat escoltada amb atenció i explícitament alabada per un bon nombre de compositors de renom universal: Harold Bauer, Albert Schweitzer, Max von Schillings i molts d'altres. Igor Stravinsky assistí a una històrica audició, l'any 1924, al jardí de l'Ateneu Barcelonès on, després de sentir unes sardanes de Juli Garreta aplaudí amb aquell entusiasme que el distingia i cridà: "Més Garreta, més...!" Pep Ventura donà el necessari bon exemple pràctic que calia per a fonamentar les seves teories, composant la música d'algunes sardanes encara avui —gairebé 150 anys més tard— freqüentment interpretades, com "Per tu plora". Entre els seus primers fidels seguidors cal esmentar els noms de Joan

Carreras, Bonaventura Frigola, Albert Cotó, Antoni Agramont i Pere Rigau. Més endavant, els camins estètics es diversifiquen, facilitant distints tractaments de la sardana com a fet musical. D'una banda, alguns compositors adopten una línia melòdica, molt popular —de vegades, fins i tot, populista— com és el cas de Vicenç Bou ("Llevantina") i Josep Vicens "Xaxu" ("Bona festa").

D'altres consideren imprescindible mantenir uns trets més puristes, d'una més elevada qualitat formal. Així ho fan Josep Serra ("Peralada") i Joaquim Serra, autor d'un "Tractat d'instrumentació per a cobla", eina imprescindible per a tot el qui vulgui aprofundir en les tècniques compositives per a cobla.

De personalitat molt distintiva, músics de tota una peça, amb un gran sentit del desequilibrat equilibri instrumental de la cobla, del que n'extreuen tots els fruits possibles, són dos grans compositors: Enric Morera ("Les fulles seques", "La sardana de les monges") i Eduard Toldrà ("Sol ixent"). I dues individualitats notabilíssimes: Juli Garreta (qualsevol compositor després de sentir el seu "Juny" declinaria el desafiament d'escriure una sardana millor) i Pau Casals, que troba temps en la seva atrefegada carrera per a compondre algunes sardanes magnífiques ("Sant Martí del Canigó").

Aquest estol de *clàssics* de la música per a sardana ha tingut i té una sèrie de dignes successors que, dia a dia, concert a concert, ballada a ballada, proveïnt la música sobre la que es punteja una sardana, fan que aquesta segueixi mantenint el seu caràcter de dansa popular i, sobretot, de dansa viva.

Delfi Colomé i Pujol

LA NOVA CANÇÓ, INICIS I CONTINUÏTAT D'UNA INICIATIVA POPULAR

Vers la fi de la dècada dels cinquanta, quan la temptativa de genocidi cultural que el règim franquista havia posat en marxa contra les cultures nacionals de l'Estat espanyol començava a mostrar les primeres figures, aparegué el fenomen anomenat de la "Nova Cançó". Fou el 1959 que Lluís Serrahima publicà a la revista "Germinàbit" un article que, amb el títol de "Ens calen cançons d'ara", reivindicava la normalització d'un procediment normal per a qualsevol llengua.

D'aleshores ençà, ha plogut molt i han passat prou coses a tots els camps —ideològics, polítics, sociològics, econòmics i culturals— com per a poder parlar del susdit fenomen amb una perspectiva diferent de la que aleshores podíem tenir els seus iniciadors.

Una primera constatació és que, ben sovint, s'ha parlat de la "Nova Cançó" com a un *moviment*, com a quelcom d'organitzat i vertebrat d'antuvi i això no fou exactament així.

És cert que, no ja en els iniciadors específics sinó en el mateix públic potencial, existia una confusa visió de les necessitats. Però en realitat, només uns quants s'adonaven de la transcendència possible d'allò que s'anava construint i la gran majoria es reduïa a voler "expressar-se" o "divertir-se", sense anar gaire més lluny ni tenir clara consciència política de la vàlua concreta dels fets.

Tal afirmació és fàcilment constatable si es mira fins a quins extrems, des del mateix començament, no existia ni un cas de doctrina comú ni unes opinions o formulacions úniques sinó, ben al contrari, les iniciatives foren moltes, de procedència i significacions diferenciades quan no contradictòries. Així, les "Germanes Serrano" o Josep Guardiola, professionals fins aleshores en llengua castellana, gravaren discs de cançó melòdica comercial abans que les primeres manifestacions renovadores sorgissin i el mateix es podria dir de Font Sellabora, autoanomenat "El Trobador de Catalunya", autèntic pioner que no tingué prou ressò.

Una cosa resulta certa, de totes maneres. I és que el nucli que formàrem amb en Lluís Serrahima, en Jaume Armengol i alguns altres, animat i aconsellat per persones com Josep Benet, Joan Serrahima i altres persones de generacions anteriors a la nostra, constituí un projecte unitari a l'hora que obert, encarat amb la realitat sociològica, cultural i psicològica del moment. Un grup que

pretenia potser no tant innovar quant renovar. Posar al dia i fer-ho amb una certa consciència crítica, tenint ben present que aquesta actitud representava en si mateixa una posició combativa enfront de la legalitat vigent, una trinxera no només contra el franquisme sinó també contra l'excessiu immobilisme, la intolerància i l'estancament... aquests eren els objectius que, després, havien de derivar en mil iniciatives diverses però que, durant alguns anys, s'havien d'aglutinar al voltant d'aquest grup primitiu. Teniem els ulls i les orelles prou oberts com per entendre que la posició adoptada —a cavall entre diverses formes del que s'ha anomenat canta-autors— no era ni havia d'ésser l'única. Així, mentre s'anava vertebrant el que havien d'ésser "Els setze jutges", s'afavoria la pluralitat d'opcions. Si el nostre objectiu era que les cançons en català es sentissin pel celobert mentre algú rentava els plats, havíem de pensar que els rentadors d'aquests plats podien ésser de procedències ben allunyades, tant generacionalment com geogràfica.

Si el nostre grup tendia a cercar els seus models en la cançó francesa, en la tradició autòctona més pregona i en els negro-espírituals, d'altres es basaven en experiències jazzístiques, melòdiques o intencionals de distintes característiques. Una actuació conjunta al "Centre Comarcal Lleideta" de Barcelona deixà ben palesa aquesta primera diversitat de camins així com serví per a demostrar la viabilitat del projecte.

Per circumstàncies i condicionaments diversos, el grup primitiu de renovadors es concretà en "Els Setze Jutges" i en la seva primera actuació pública al local del CICF, on intervingué per primera vegada en Josep Maria Espinàs que, aleshores, traduïa les cançons de Brassens al català. La bona acollida de la burgesia mitja i urbana va servir per a reafirmar la que s'anava aconseguint als ambients rurals i de petits nuclis de població i això va permetre que es pogués parlar d'una amplificació dels ressorts emissors: ràdio i discografia.

El 1962, la fundació de la promotora discogràfica "Edigsa" feu possible una reduïda però real amplificació, però aquest fet, indubtablement positiu, serví també per a alertar els poders públics que si fins aleshores no havien fet gaire cabal del que estàvem fent, començaren a preocupar-se i començaren amb això les traves administratives, de censura i, fins i tot, a nivell policial. Fou en

aquest moment que la incorporació del cantant valencià Raimon inicià el que podia esdevenir una adaptació catalana del "protest song". A la llarga, i sense inscriure's mai en cap grup, Raimon havia de convertir-se en un dels puntals de la Nova Cançó i, més enllà de la protesta, amb lletres de Salvador Espriu, d'Ausiàs March o seves, va derivar vers una cançó d'alta qualitat poètica.

"Els Setze Jutges", autors de lletres i músiques que, com a conjunt, definiren en un moment com a "crònica tendra i irònica del País" no rebutjaren tampoc l'adaptar lletres de poetes com Joan Salvat Papasseit, Josep Carner, Salvador Espriu o Joan Oliver el qual, en alguna ocasió, escrigué textos dedicats a alguns dels cantants. A partir del 1963 s'intensificà la diversificació —cada vegada més necessària i conscient— amb l'aparició de grups instrumentals, com "Els quatre gats", "Els quatre Z", "Els tres tambors" o "Els Dracs", molt influïts pel "blues", pel "jazz" i per les formes del "rock". Salvador Escamilla, Grau Carol, Magda, Mercè Madolell i d'altres adaptaren èxits mundials. Núria Feliu es dedicà als grans temes del jazz i Francesc Heredera a adaptar les "hits" d'Elvis Presley. Cantants infantils, com Maria Cinta o "Queta i Teo" i fins religiosos, com el caputxi Pare Ladislau, serviren per a definir un espai molt ampli en el qual tot era igualment necessari. D'entre aquestes personalitats, cal esmentar amb vàlua pròpia les del valencià Ovidi Montllor, el mallorquí Guillem d'Efak, el perpinyanès Jordi Barre o Xavier Ribalta, vingut de Terra Ferma. Però potser la força més representativa, juntament amb "Els Setze Jutges", fou la de l'anomenat "Grup de Folk", del que aviat sorgirien grups i personalitats amb públic propi i diferenciat, com en els casos de Jaume Arnella, la i Batiste, Xesco Boix, "Fals-terbo 3", Gabriel Jaraba i, sobretot, Pere Cisa i Pau Riba, que havien de fer una important carrera posterior. Com a variant, sortiren encara els cantants satírics de rel molt popular: Pere Tàpies i "La Trinca", que aportaren una visió sovint sardònica de les coses, ajudats en les seves lletres per gent de tant ofici com el periodista i escriptor Jaume Picas.

El triomf de "Se'n va anar" al Vè Festival de la Cançó Mediterrània oficialitzà i conegrà l'èxit del conjunt i produí alhora un enduriment en els posicionaments oficials però res no podia ja evi-

tar la creixent puixança d'allò que havia començat quasi en secret i amb timidesa. Les actuacions es comptaren per milers a tot el Principat i s'organitzaren grans "Shows" al Palau de la Música o a les matinals del Teatre Romea. Els cantants anaren a les universitats, a les escoles, als tallers i a les fàbriques i seguiren poble per poble la geografia. Començaren les sortides, amb conferències al Rosselló, a Occitània i a Bretanya. "Els Setze Jutges" actuaren a Marsella el 1965 i, a l'any següent, Raimon es presentà a París.

El 1967 neix una nova discogràfica, "Concèntric" però d'altres cases, algunes d'elles multinacionals, produeixen també discs en català. L'any 1967, quan "Els Setze Jutges" ja eren al complet —Miquel Porter, Remei Margarit, Josep Maria Espinàs, Delfi Abella, Francesc Pi de la Serra, Enric Barbat, Xavier Elies, Guillermina Motta, Maria del Carme Girau, Martí Llauredó, Joan Ramon Bonet, Maria Amèlia Pedrerol, Joan Manuel Serrat, Maria del Mar Bonet, Rafael Subirachs i Lluís Llach— es produïren algunes dissensions pel fet de voler cantar també en castellà alguns i pel del natural desig de professionalitzar-se, d'altres. Fou aleshores quan els iniciadors del grup començaren a retirar-se, per no entorpir propostes que ja corresponien a nous temps i a noves condicions.

Els recitals multitudinaris de Raimon i Serrat i, més tard, d'en Lluís Llach marcaren la fita més alta, que cal situar vers la fi dels anys seixanta.

Posteriorment, incorporacions de nous cantants —Marina Rossell, Ramon Muntaner, Joan Isaac, Joan Baptista Humet— i iniciatives de masses, com els festivals a l'aire lliure de Canet de Mar —25.000 persones al "Canet Rock" del 1975— asseguraren la normalització i perduració de la cançó moderna en català, malgrat l'enorme pressió produïda per les grans discogràfiques que han imposat models anglosaxons, les diferents condicions socials i polítiques produïdes per la transició de la Dictadura a la Democràcia i els naturals canvis de gust, corresponents al relleu generacional.

Però cal fer avinent que la "Nova Cançó", amb la seva voluntat popular i oberta, serví de disparador a iniciatives semblants o coincidents a tota la península, especialment a València —Els Pavesos, El Tall— a les Illes —Isidor Mari— a la Catalunya Nord —Jossiane— i, més enllà, al moviment de la

cançó Euskera, la Nova Trova Galega, la Nueva Canción Castellana, la Nueva Canción Aragonesa i influï, decisivament, en la renovació de la cançó a

Occitània i a Bretanya. Avui, en una situació política de normalitat, bona part dels noms més prestigiosos del passat continuen actuant i noms nous s'hi van

afegint tot i que, per qüestions d'imperatius modals i socials, la cançó "d'autor" sofreixi una certa crisi, tal com passa en la música jove de qualsevol país

de l'Occident europeu. Nous temps i noves gents porten noves cançons!

Miquel Porter i Moix.

ESPORT

EL JOC DE PILOTA

Un poc d'història

U Els pocs estudiosos que s'han acostat al Joc de Pilota han detectat que —com en la globalitat de la cultura popular— els valencians no tenim la patent de cap originalitat. Pel cap baix, el nostre context cultural més immediat —el context en què cal situar-ne les anàlisis— és l'Europa Occidental, l'Europa cristiana, per cert. Hi trobarem més semblances que no pas contrastos. A no ser, és clar, que hi busquem aquell *narcissisme de la petita diferència* de què parlava Freud.

Efectivament, el Joc de Pilota Valenciana forma part del llegat cultural, de l'herència tradicional d'un gran mosaic de pobles. De pobles tan vells i tan dignes com el nostre: el mosaic de la nostra civilització.

No caldrà, doncs, que ens perdem en la nit sempre màgica dels temps remots per buscar-hi referències glorioses. No ens cal, tampoc, per justificar que esperem cada dissabte per gaudir del *dau* d'Eusebio, del *bot de braç* de Josep Maria o de la descomunal bellesa de les maneres de Genovès; que esperem cada dissabte per apostar —cadascú tira on més li plau— dos-cents duros als rojos.

Permeteu-me, però, l'entreteniment erudit, si us plau. Hi ha les primeres referències mítiques en la llegenda de Gíges, rei de Lídia; hi ha els rítmics hexàmetres de l'Odissea d'Homer-Riba; hi ha els epígrames de l'Apophoreta de Marcial. Tot ben farcit amb suggerències per als buscadors d'origens sagrats i purs. En Marcial, de fet, han trobat, els lletraferits nostrats, la paternitat de les modalitats més esteses de l'actual Joc de Pilota: el *raspall* (*harpestum*) i el Joc de Llargues (*pila trigonalis*).

Podem dir, però, amb certesa, que el Joc de Pilota arribà al País Valencià amb el Regne de València, amb la civilització cristiano-europea i noble, amb la cultura cavalleresca dels jocs cultivats.

El Joc de Pilota, de fet, fou un entreteniment senyorial abans d'esdevenir el joc popular per excel·lència. I com el *Jeu de Paume* a França i el *Tennis* a Anglaterra eren diaris entreteniments de les nobleses respectives.

Més encara: el *Jeu de Paume*, el *Tennis* i el *Joc de Pilota* són, originàriament, variants d'un mateix joc genèric. Un joc en què hi ha més correspondències que no pas diferències fins a finals del segle XIX i principis del XX; és a dir, mentre aquests països mantenen les respectives estructures agràries i pobletanes; fins que s'esdevé la sotragada coneguda amb el nom global de *modernització*: el pas de la societat tradicional a la societat moderna (urbana, industrial, de serveis) que, en uns llocs, en fou la sentència de mort i, en altres, l'inici d'una agonia de mala seguida.

Les característiques del joc són, però, ben semblants. Tant si es juga al carrer —joc obert— com si se li ha destinat un edifici especial o trinquet per a la seua pràctica —joc tancat.

Tant si rep el nom de *tennis*, de *jeu de paume*, *galotxa*, *raspall* o *escala i corda*, els participants es situen encarats els uns als altres, davant per davant; la comptabilitat segueix el sistema sexagesimal —és a dir, el sistema de medició del temps—: la unitat és el *joc* i les fraccions són els *quinzes* o *pilotades* (*quinze*, *trenta*, *val* i *joc*). La pilota que es colpeja amb la mà es de cuir o corretja i la que es colpeja amb pala o raqueta és d'algun material més *modern*. Les modalitats de frontó van ser introduïdes a Euskadi a finals del segle XIX. De fet, fins llavors també jugaven a *llargues* al País Basc.

D'altra banda, si els anglesos han mantingut el joc (el tennis) com a noble i *refinat* ha estat com a conseqüència del paper històric jugat per l'aristocràcia britànica. La qual, contràriament a la francesa, posem per cas, passa a l'època *contemporània* com a classe capdavantera i *nacional*. No oblidem que,

amb la Revolució, la noblesa francesa esdevé una classe reaccionària. De fet, alguns edificis parisencs del *Jeu de Paume* van ser assolats, el 1789 revolucionari, per ser imatge i signe de l'*Ancien Régime*.

Al País Valencià, concretament, el Joc de Pilota no ha subsistit per cap mena de *lleialtat* a les tradicions, sinó per la inèrcia històrica que ha mantingut el país fins els mateixos seixanta d'aquest segle com la societat pobletana i rural que dibuixava el primer Joan Fuster. De fet, la industrialització-urbanització-terciarització del país és un fenomen ben recent —i val a dir que galopant.

Les modalitats del Joc de Pilota.

Són moltes i diverses les maneres de jugar a pilota a mà. Ara bé, *l'escala i corda* i el *raspall* (sense escala i sense corda) són les dues modalitats més esteses en l'actualitat com a jocs tancats, de trinquet. Com a jocs de carrer, hi ha, sobretot, la *galotxa* i també el *raspall*. El raspall és considerat com la modalitat més antiga i podem dir que viu, en l'actualitat, un autèntic punt dolç tant pel que fa al públic assistent a les partides com als nous jugadors de vàlua. La seua pràctica es circumscriu a les comarques de la Safor, la Vall d'Albaida, la Costera i la Marina; i el *Zurdo*, trinquet de Gandia, n'és la catedral. Oliva i el Genovès són els autèntics pobles nodrissa de joves pilotaris. El Genovès, amb 2.000 habitants, compta amb més de 25 jugadors professionals entre les modalitats d'*escala i corda* i *raspall*. Tot a partir de l'aparició del fenomen Francesc Cabanes —el Genovès, de nom esportiu— sense dubte, el millor pilotari valencià de tots els temps, l'autèntic monstre de la pilota de vaqueta, l'ídol i model del trinquet, el modern exponent del joc més vell; l'únic pilotari vestit de pantaló blanc a qui sobren mans per fer anar la pilota tothora per dalt de la parada.

Potser pensareu que exagera la nota.

Tant se val. Davant l'estandardització dels jocs i de l'esport, dels costums i dels herois, dels *models d'imitació col·lectiva* de què ens parlava el frankfurtià Max Horkheimer, gaudir d'un campió casolà, particular, *diferent*, d'un petit heroi que viu en valencià, és un luxe que ben bé mereix de posar els adjectius en el seu lloc. Els petits herois, sempre a tocar de mans, contràriament als ídols televisius, s'humanitzen, es trauen de damunt aquell tuf de buròcrata estatalitzat que tenen els ídols dissenyats per ordinador. Certament, ni em cau en l'ull els gran ídols, ni sóc partidari dels mites —ni que siguin *nacionals*— però, si ha d'haver-ne, sempre serà preferible honrar el Genovès que no venerar Maradona.

Sarasol, Pigat i Oltra són primeres figures de l'escola del Genovès, del poble i del mestre, *escaleters* (jugadors de *resto*). També són d'aquesta demarcació Fredi, Puchol, Mezquita i el gran Eusebio que, amb 45 anys, continua sent la millor *braquetada* (manera de jugar la pilota per davant de la braqueta) dels trinquets del país. Dels *mitgers*, destaquen Josep Maria i Xatet II entre els consagrats i Oñate II, Perele, Bartual, Sarasol II i un llarg etcètera com a noves figures.

I s'ha acabat. Si alguna vegada voleu saber en què consisteix el Joc de Pilota, dilluns hi ha partida a Sagunt; dimarts a Massamagrell; dimecres a Sagunt i a Bètera; dijous, a Pelaio; divendres, a Sagunt i a Gandia; dissabte, a Pelaio i a Gandia i diumenge a Benidorm. I qualsevol dia en qualsevol carrer de qualsevol poble del País Valencià. Només una recomanació: fixeu-vos en el color de les faixes dels jugadors. I pareu les orelles al que diran els marxadors: Cavallers, a on tirem?

Això, sí: en el joc de Pilota Valenciana, el que diu la boca, ho manté la butxaca. Va de bo.

Toni Mollà

FORMENTERA

Llum marca cada instant i cada indret de l'illa. Mai no s'acaba. Quan es pon el sol tots els fars formenterers prenen la iniciativa i agrenen l'horitzó avisant als navegants. És una terra difícil i bella. Per alguna cosa Juli Verne fa passar-hi un personatge que dona la volta al món. Per ventura no n'hi ha massa, d'illes petites i curioses com Formentera en la nostra mar. Plana, uns li veuen perfil de sabata de tacó i d'altres de destal prehistòrica. De ben segur no hi ha altres comunitats aïllades de menys de quatre mil habitants que hagin concentrat una quantitat semblant de sociòlegs, metges i doctorats sense feina, per trobar a la llum de la ciència abstracta obvietats i meravelles.

Els formenterers al llarg de la història han patit i gaudit de les incidències generals que conformen qualsevol terra costanera; de la por a les invasions més o menys imperials, als atacs dels àrabs, el comerç poc lícit, la pirateria, es va passar a l'abandó total de l'illa. Formentera, des del segle XIV al segle XVII va restar abandonada. No hi havia res a fer per evitar les interessades visites de naus enemigues. Més endavant vengué l'altra fuita, cap a Amèrica. Les emigracions foren notables. Si hi ha una terra pobre i sense aigua, aquesta és la Pitiüsa menor. Una pagesa enlluernada per l'esplendor del turisme de masses deia:

— "Abans havíem d'anar a l'Havana. Ara tenim l'Havana aquí".

Potser d'una manera més amable que els eivissencs de la pagesia profunda de l'illa, els formenterers han entès o acceptat millor la revolució dels turistes. No hi havia cap home a Formentera que no estàs o hagués estat embarcat, que no hagués conegut món. La terra

no s'acaba ni a la punta de Berberia ni a Eivissa. Ells empraven "la parla pagesa" i els mariners i els agricultors, fins i tot els nadius que treballen a l'hosteleria, es consideren "pagesos", amb la consciència de pertànyer a la terra i a la comunitat, dispersa i diversa.

L'illa, molt plana, amb dues llacunes d'aigua salada, és formada per dues peninsules afegides. Just té un municipi, Sant Francesc Xavier, i una extensió de 32 quilòmetres quadrats.

Formentera pot ser que tingui una de les toponímies més belles de la Mediterrània. De bon de veres no és un cartell que s'hagi mostrat massa, gens. Els Daus, S'illa Negra, S'illa de les Rates, el Malvi Petit, el Malvi Gros, L'Españya, S'Espalmador, El Caragoler Gros, S'illa dels Penjats, L'Espardell, l'Espardelló, l'illa de Punta Portes, Els Freus... són algunes de les petjades més gràfiques i significatives que trobem quan salpam des del Port d'Eivissa fins a Formentera. No és, ni a prop fer-hi, una travessia fàcil. La mar fa forat i tapa i tothom en sap de la traïció del rei Neptú. El dimoni comanda la meteorologia d'aquest redol. Les incògnites dels corrents i els vents que muden fan de l'estret de set quilòmetres una frontera natural difícil i radical. Un trasatlàntic italià, confiat solcà amb la seva quilla les raques i les tanasses que s'amaguen davall el mirall salat. Un naufragi irònic.

J. és un periodista que sempre ha anat descambuiat i mal afeitat va restar astorat a Formentera. Fa més de trenta anys s'encisà a la Pitiüsa petita. Encara no hi havia llum i les comunicacions no eren segures cada setmana. J. optà pel comentari de l'actualitat internacional i amb una gran ràdio d'ona curta i llarga plantà el seu particular observatori al costat d'una figuera immensa, que

amb cent *astalaons* feia una *trunyella* i *d'afitava* per una finestreta. Poc temps després un altre agoserrat repòrter penjà l'hàbit i es guanyà la vida com a mosset de farmàcia. Pau Riba rascava la guitarra i es deixava créixer el pèl mentre cada festa gran els pagesos ballaven i cantaven com els hi havien mostrat fa dos mil anys. Malgrat tot Formentera no és un paradís. És una entelèquia.

El vent ha ajagut els pins i les savines. Les vinyes verdes no han conegut la fil·loxera i el vi, aspre i salat, és una petita joia, com ho és el formatge o aquells peixos salats al vent i al sol, penjats d'un bastó. Resten, pocs, paratges insòlits, estanyes multicolors i gent rara. Alguna pagesa de negra de cap a peus, amb una coa llarguissima i davall unes humils espardenyes de pita. Per devora pot passar un estranger en bicicleta, barba rossa i capell de prunes amb "La Monde" davall el braç.

A la memòria viva de molts formenterers continua viu el contraban, activitat econòmica cabdal a la història immediata de les Illes. Per l'església no era pecat i legalment no és un delictes, és un frau a la Hisenda pública. Un ministre illenc, Miquel Gaietà Soler, que s'enfrontà amb Godoy, legalitzà el tràfic de contraban. Fou molt popular emperò quan fou cessat els carrers s'ompliren de gent i les seves propietats foren arrasades. Soler havia emparat a gairebé tota la seva família i amistats. El nepotisme. Una comunitat petita té això. Formentera té una vinculació familiar molt especial, endogàmica, que ha estat estudiada per l'antropòleg Joan Bestard. L'estructura sòlida, insular, arrelada, s'ha servit del contraban i del "tots a la una", per a cercar camins de subsistència i progrés.

L'aventura nocturna i la fermesa de les petites xerxes d'actuació just es poden donar a llocs com aquests. El contraban nasqué a l'Edat mitjana quan la gent arreplegava sal als còcons i bosses d'aigua salada de la vorera de la mar, en lloc de comprar-les a les botigues del rei i pagar l'impost. A les Illes Balears i Pitiüses fins i tot els capellans potents, els canonges de la Seu i els mossens de llogarets han estat a les companyies de contraban.

De Formentera se'n poden dir moltes coses; que és una illa gairebé africana, que és tota plena de llum, que pogué ésser terra de déus i niu de pirates, emperò el poeta Marià Villangómez escrigué al seu llibre llançant al vent aquests bells versos:

No és amb pensaments, però, que vull
[entendre
tot aquest petit món que acaba a
[Formentera,
i creix dins la mirada i té la mida justa
de la mirada: aquestes antigues
[Pitiüses:
la muntanyosa Eivissa recorreguda al
[nord;
els Freus on ja s'encenen els fars sobre
[els illots:
erecte i diferent, al seu caire, el Vedrà;
la mar que també és nostra, la mar,
[sempre la mar;
i aquesta Formentera de gràcia
[indefinible,
més mar que terra, amb dos estanyes
[on cau el dia.
El pensament inútil se'n retira; és als
[ulls
que visc, és al silenci i als greus ecos
[profunds.

Andreu Manresa

OPINIÓ

CINQUANTENARI
DEL FINAL DE LA GUERRA CIVIL

Aquest gener de 1989 s'han acomplert cinquanta anys de l'ocupació militar de Catalunya per les tropes del general Franco. Per tant s'ha celebrat el cin-

quantenari del final de la guerra civil a Catalunya. Aquella va ser una guerra amb unes conseqüències gairebé curioses. Durant quaranta anys el règim dictatorial de Franco la recordava

cada dia, ja que la seva dictadura es fonamentava en aquella victòria militar. El seu immens poder provenia que s'assentava damunt de milers de morts i de presoners. Curiosament, com deiem,

quasi l'endemà de la mort del general, la guerra va passar al més absolut de l'oblit, fins al punt que les noves generacions que s'han format els últims anys de democràcia no en saben res. Potser

un entremig seria més correcte, ja que els fets històrics no s'han mai de magnificar però tampoc oblidar, sobretot si se'n poden treure les conseqüències que es deriven d'aquell conflicte armat entre 1936 i 1939.

La guerra va tenir un fort component de Creuada anticatalana. Va ser una guerra contra el sistema liberal-democràtic republicà, però també una guerra antiobrera i contra els fets nacionals de Catalunya i País Basc. Davant dels corrents liberals i descentralitzadors, la dreta espanyola només va poder contraposar-hi la força militar, perquè en la dècada dels anys trenta va ser incapaç d'oposar-hi una ideologia i una pràctica que estiguessin legitimats per la majoria de la població. L'endarreriment econòmic i les profundes injustícies socials (gairebé de caràcter feudal) feien molt difícil o potser impossible que es formés un bloc social moderat, però a l'hora obert al futur, que fos capaç de consensuar uns mínims de convivència política. Aquest bloc social reformador és el que va construir els sistemes democràtics arreu d'Europa, amb els matisos propis de cada país. A l'Estat espanyol la debilitat congènita de les classes dominants i el seu llast

mental anclat en mitologies ancestrals va provocar que només l'Exèrcit pogués esdevenir una garantia sòlida per a la continuació dels privilegis socials i ideològics d'una minoria. Una aliança entre terratinents, exèrcit, alt funcionari i clergat va possibilitar el començament de la guerra com a única manera de posar fi a una situació que esdevenia cada vegada més insostenible des del seu punt de vista.

A Catalunya tot era radicalment diferent respecte l'Estat espanyol. Hi havia una burgesia conservadora però emprenedora i habituada al sistema democràtic. El paper de l'Exèrcit i l'alt funcionari era irrellevant a la societat i la jerarquia eclesiàstica s'adscribia fins el corrent catalanista i més avançat de l'Europa del moment. També hi va haver sectors catalans que van donar suport a Franco, però eren minoria.

Quan l'exèrcit franquista arribà a Catalunya es va qualificar ell mateix com "força d'ocupació". No eren les forces republicanes qui parlaven d'una ocupació. Eren ells mateixos que tenien la sensació i la certesa que ocupaven "terra enemiga". De fet, la primera vegada que les tropes de Franco van

ocupar territori català va ser l'abril de 1938. Ho van fer per Lleida, a l'oest del territori. Doncs bé: el primer que van fer les autoritats franquistes va ser derogar l'Estatut d'Autonomia que democràticament s'havia atorgat al poble català quatre anys abans. Aquesta mesura política ja feia preveure quina actitud tindria el nou règim vers la peculiaritat catalana.

L'ofensiva final de Catalunya es va produir el gener de 1939. El 15 de gener van ocupar Tarragona, la capital del Sud. El 26 del mateix mes van arribar a Barcelona. El 10 de febrer ja van arribar a la frontera amb França, on van hissar la bandera del nou Estat. L'ocupació de Catalunya va ser un pas-seig. No hi va haver resistència de debò ni tan sols a Barcelona, la segona ciutat d'Espanya. Era el preludi de la fi de la guerra. Aquell gener, aquell pas-seig, ja denotava com quedava Catalunya: literalment desfeta no sols econòmicament sinó moralment. No hi havia res ni ningú que denotés una mínima esperança. Els dirigents polítics i sindicals de totes les tendències o havien mort o havien marxat a l'exili o es trobaven a presó. Els intel·lectuals, molts d'ells de primera magnitud europea, es

trobaven en la mateixa situació. I la societat civil i l'entremat social que s'havia forjat al llarg de quaranta anys i més va desaparèixer. La desestructuració social aquell gener de 1939 era total. Aquell mes representa un tall molt profund en la societat catalana, fins al punt que hi ha clarament un abans i un després d'aquell moment. Un sistema i uns codis de relació van desaparèixer i en van començar uns altres de nous, en els quals la singularitat nacional de Catalunya no tan sols era marginada; era radicalment perseguida i castigada fins a extrems que ara semblen grotescos. El gener de 1939 és un intent de genocidi nacional basat en el genocidi cultural. La llarga durada de la dictadura franquista va possibilitar-lo en part. Després de la mort de Franco es va produir una revifada espectacular de la catalanitat, però tot i això encara hi ha molts sectors que no estan convençuts que a la llarga, tot i que existeix una nova situació política més favorable, aquell intent de genocidi reeixi. Aquell gener de 1939 no va ser només una victòria o derrota militar. Va ser molt més...

Albert Viladot